

Az Erdélyi Múzeum Egylet XVI–XIX. századi kézíratos énekeskönyvei*

Írta: SZABÓ T. ATTILA.

Nem nagyon szokásos könyvészeti ismertetést adni olyan formában, mint azt a jelen tanulmány teszi. Egy-egy kodex, egy-egy értékesebb daloskönyv tűzetesebb leírásán kívül alig egy összefoglalóbb munkáról¹⁾ tudunk s az is más természetű. Nem szokás, vagy nálunk nem *gyakorolt* szokás az egyes gyűjtemények kézírattári anyagáról és épen énekeskönyveink összességéről kimerítő vagy akár csak felsoroló ismertetést is írni. Hogy az efféle munkának „pepecslő“, „időfecsérlő“ voltától riadnak vissza vagy látszólagos szükségtelenségtől-e, — nem tudni. Az eredmény aztán az, hogy a kutató munka felületessé, hiányossá válik; a sok szerteszórt anyag meg — ha a kézírattár rendelkezik is kimerítő katalógussal, — rendszeren különböző címek alatt lappangva csak fáradságos munkával szedhető össze. Így sokszor igen értékes anyag marad ismeretlenül mindaddig, míg valami szerencsés kezű kutató rá nem bukkan az anyag egy-egy részletére. De bár az ilyenfajta *szerencse-munka* kétségtelenül jelentős bármely tudománynak, így az irodalomtörténetnek is, minden korában, mégis ezt hovatovább ki kell szorítania a rendszeres céltudatos kutató munkának. „Nyilvános és magángyűjteményeink javarészből ismeretlen tartományok, felfedezésük és meghódításuk kedvezőbb jövő és szerencsésebb nemzedék föladata“²⁾, — írta ezelőtt több, mint húsz évvel Erdélyi Pál. Ez a kedvezőbb jövő nem a mi korunk s az a szerencsésebb nemzedék nem mi vagyunk... És mégis az erdélyi anyag feldolgozását nekünk kell elvégeznünk. Annak az erdélyi magyar nemzedéknek, melynél szerencsétlenebb körülmények s mostohább lehetőségek között élő nemzedék alig volt. De a munka épen akkor szép és épen akkor csábító, ha nehéz. Ez önérzetet s a jól elvégzett munka önbizalmat ad.

A diákdalok után kintatva, közben végiglapoztam az Erdélyi Múzeum Egylet kézírattárának énekeskönyveit s ez készített a kezemben megfordult gazdag anyag ismertetésére. Természetesen nem törekedtem kimerítő részletezésre egyrészt a rendelkezésre álló tér miatt, másrészt azért sem,

* Köszönetemet fejezem ki *Kelemen Lajos* levéltárnok úrnak a munkára való biztatásért s a megbecsülhetetlen tanácsokért, melyekkel a kutatómunka s a feldolgozás során segített; köszönet illeti *Csúry Bálint* dr. ak. I. tagot, ref. koll. tanár urat, hogy az általa lemásolt énekeskönyvek jegyzeteit rendelkezésemre bocsátot a s nem utolljára a szerkesztő urat jóindulatu buzdításáért s a tanulmány megjelentetéséért.

¹ Erdélyi Pál, *Énekeskönyveink a XVI. és XVII. században*. Budapest 1899.

² *Barakonyi F. költeményei*. Kolozsvár, 1907. 5. l.

mert nem a legaprólékosabb leírás, hanem az anyagnak az ismertetése volt a főcélom. Az ismertetett anyagnak nagy része feldolgozatlan. A beható feldolgozás még a jövő részletmunkásaira vár.

Az alább ismertetésre kerülő anyag tartalmi és kor szerinti megoszlása a következő: *a világi énekeskönyvek* közül egy XVI. sz.-i, hat XVII. sz.-beli, tizenöt XVIII. sz.-i és huszonhat a XIX. sz.-ból való; nagyjában ugyanez az eset a XVII—XVIII. sz.-i *egyházi énekeskönyvek*-kel (öt XVII. sz.-i és tizenöt XVIII. sz.-i), míg a XIX. századból csak tiz egyházi énekeskönyvünk van. A *vegyes tartalmúak* legnagyobb része XVIII.—XIX. sz.-i anyag. Összesen tehát 90 énekeskönyvet, pontosabban kileneven olyan kéziratot mutatunk be, melynek énekanyaga van. Alig hinnők, hogy az E. M. E. kézírattárában figyelmünket valami kikerülte volna, ha csak az előttünk ismeretlen kolligátumokban nem lappang még egy-egy különálló ének.

Összcállításunkba felvettük a XVI—XVIII. századi anyagon kívül a XIX. századit is, amely eddig a figyelmet nem vonta magára. Kétségtelen, hogy a régi magyar irodalom szempontjából a XVII.—XVIII. század anyaga az értékesebb, de népköltészeti anyag tekintetében a XIX. századi énekeskönyveink is, csaknem a század közepéig terjedőleg, sok figyelemreméltót nyújtanak.

A népköltészeti anyag rendszerecsebb gyűjtése tudvalevőleg *Erdélyivel*³⁾ kezdődik, mert a legelső népköltési gyűjtemény a *Váci daloskönyv*⁴⁾ dalai, még az *Erdélyi* nagyon tág mértékével mérve is, „minden egyéb voltak, mint népdalok”⁵⁾, a *Pálóczi Horváth Adám* gyűjteménye egészében nincs közzétéve, a *Sárospataki dalok* gyűjteménye is⁶⁾ — Erdélyi állítása ellenére — alig ölel fel 40 népdalnál többet. Leszámítva az irodalomtörténeti folyóiratainkban minden különösebb terv nélkül az utóbbi évtizedekben közzétett mult század eleji néhány népdalgűjteményt, sem ez előtt, sem azután a rendszeres népköltési gyűjteménynek alig minősíthető K. Csapó Dániel „*Dalfűzérké*”-jén kívül Erdélyiig semmiféle népköltési gyűjteményről nem tudunk. A Csapóé is alig foglal magában más anyagot, mint emezé. Mindezek eléggé megokolják a XIX. sz.-i énekeskönyveink figyelemreméltó voltát. Kézírtos énekeskönyveink mult század eleji példányaiban felhalmozódó népköltési anyag az utolsó betűig értékes; mert még ha szórul-szóra ugyanazt is adja, mint az ismert gyűjteményekben levő, legalább is a nyomtatott források ellenőrzésére jó. Másfelől rávilágít népdalaink életére s feltárja előttünk azt is, hogy a műveltebb osztályok körébe mennyire hatolt be a néplélek egyszerűségben pompázó virága, a népdal. Az énekeskönyvekben levő másféle énekek pedig fényt vetnek a kor közizlésére — sajnos legtöbbször ízléstelenségére — s a külföldről beözönlő nyafogós, *érzékeny* dalokat befogadó kritikátlanságára. Igy szellemtörténeti fontosságot nyer az itt közölt vagy hasonló szempont mellett másfelől és más által ismertetendő forrásanyag. Tanulmányunkban, amennyire annak bibliografikus jellege megengedte, igyekeztünk a fenti szempontokat érvényesíteni s rámutatni arra, hogy ilyenfajta vizs-

³⁾ Erdélyi János, *Népdalok és mondák*. 3. köt. Pest, 1846—1848.

⁴⁾ *Énekes gyűjtemény*. Két darab. Vác, 1799—1808; Ethnographia 1913. évf.

⁵⁾ Erdélyi i. m. I. Előszó I. o.

⁶⁾ *Bégyebb és újabb részint érzékeny, részint víg, többnyire eredeti dalok gyűjteménye S.-Patakon* 1826. II. kiad. u. o. 1834.

gálatra csak egyetlen egy — igaz, hogy Erdélynek legnagyobb magyar kézírattárában — mekkora anyag áll rendelkezésre.

A felsorolásban a századonkénti beosztáson belül az a—b—c sorrendet csak az együvé tartozó kéziratok kedvéért bontottuk meg néha. A XIX. századi gyűjtemények ismertetésénél, ha a korbeli ismert anyagra hívatkoztunk, úgy a *Sárospataki dalok gyűjteményére* és *Bartalus Magyar Orpheus-ára* gondoltunk, ideértve Erdélyi gyűjteményét is. A leírásnál hivatkozással felhasználtuk a rendelkezésünkre álló segédforrásokat. A már meglevő leírásra inkább csak utaltunk, sem hogy megismételjük, vagy új munkával jól elvégzett dolgot újra megírjunk.

I. Világiak*

— XVI. század. —

1. **Hofgreff. /Énekes könyv Kolozsvár XVI. sz.** (Másolat) Kt. A. 686. sz. 8—r (11 × 14 cm.), szépen aranyozott sarkú egész bőrkötésben. 63 lev. + 1—1 védőlap. A 43—46 lev. „hiányzik” jelzéssel üres; a 63 b egészen. Az 1-a lev.-en a következő bejegyzés van: „Ez a másolat a gr. Kemény József könyvtárában létezett, jelenleg állítólag a gróf ajándékából Vass József váci k. rendi tanárnál lévő *Hoffgreff-féle Énekgyűjtemény* csonka példányának kiegészítése, melyet a gróf az akad. ktár telyesebb példányából eszközöltetett. Kolozsvárt febr. 2. 1863. Szabó Károly m. k. erd. muz. ktárnok.“ Ugyanezen oldalon az akadémiai leíró, Gyurkovits István (v. ö. 63a lev.) bejegyzése világosít fel arról, hogy „a leíró híven ragaszkodván az eredetihez, minden lapra és sorra ugyanannyit írt, melyet ha sorra nézve eltévesztett / jellel jegyzé, hol annak végződnie kellett volna stb.“ Az énekeskönyv, másolat lévén, bővebb ismertetésére nem térünk ki. Eredetijére nézve l. a R. M. K. I. 153 lapon Szabó Károly jegyzetét, melyből megtudjuk, hogy a gr. Kemény J. eredeti példánya vásárlás útján megint visszakért az E. M. E. könyvtárába. A címet a kötés sarkáról vették.

— XVII. század. —

2. **Borbély kodex.** Kt. 2688. sz. A XVII. sz. elejéről származó „kis papiros kézirat, dőlt 16—r. (7×8½ cm) alakban“ 93 lev. az Erdélyi Pál volt kolozsvári egyetemi könyvtárigazgató által helyreállított préselt bőrkötésben. A kodexet először Torma Károly ismertette a *Századokban* (1889. évf. 638—643: l.) Borbély Sámuel székelykeresztúri állami tanítóképző igazgatójának „szíves levele“ után s közölve belőle Balassa két, eddig ismeretlen versét, azt indítványozta a Magyar Tört. Társ.-nak, hogy „Borbély Sámuel érdemét a nagy magyar lyrikus eddig ismeretlen két művének szerencsés felfedezése körül méltányolván...“ ez énekeskönyvet „...nevéről *Borbély-codex*’-nek“ nevezzék. Ez ismertetés alapján írt róla Erdélyi Pál (*Énekeskönyveink* 68. l.); később a megszerzett kéziratot részletesen ismertette s egy Bethlen Gáborról szóló énekét kiadta az *Erdélyi Múzeum*-ban (1907 évf. 49—51. l.). A kódexet Borbély S. a 80-as években Zilahon szerezte s őrizte haláláig. Ekkor hagyatékával együtt az E. M. E. tulajdonába került, fia Dr. Borbély Sámuel (Torda) adományából. Részletes ismertetése az idézett helyeken található.

3. **Egy nehani Szep Rithmusok** (1658). Kt. A. 8. sz. 8—r (10×15 cm.) szép, aranyozott, préselt díszkötésű, egész bőrkötésben; felül a fenti cím, alatta az

* Rövidítések: Kt. = Kézirattár, vszk = versszak, E. M. E. = Erdélyi Múzeum Egylet, továbbá a szokásos jelzések.

általunk ( ) tett évszám. 56 lev. A 13 b, 30 b, 36 a, 48—50 és 54—56 lev.-k eredetileg is üresek. Az énekes könyvet *Teleki László Gyula* gróf hosszufalvi levéltárának rendezése közben fedezte fel *Gergely Sámuel dr.*, a gróf pedig „megértvén annak nagy jelentőségét és irodalmi becsét, az Erdélyi Nemzeti Múzeum könyvtárának ajándékozta, hol *Teleki-Énekeskönyv* czímen ma a gyűjteménynek egyik legfontosabb darabja.“ Először Erdélyi Pál ismertette az Erd. Múz. EGYL. bölcsészeti szakosztályának 1906. II. 23-án tartott ülésén, majd pedig „A Teleki-Énekeskönyv“ c. közleményében kimerítő leírással együtt kiadta (*Erd. Múz.* 1907. XXIV. évf. 1., 178., 232., 306., 360. s kil., külön is *Barakonyi Ferencz Költeményei*. Sajtó alá rendezte Kolozsvár, 1907. Stief J. biz.) Ez az énekeskönyv tulajdonképen a Barakonyi Ferenc költeményeit foglalja magában.

4. **Énekeskönyv töredék.** Kt. 1814 sz. 16—r ($8\frac{1}{2}\times 12\frac{1}{2}$ cm.) 10 vizfoltos levél vörös (újkori) vászonkötésben 1—1 védőlappal. Az 1 vers latin nyelvű. A 2 lev.-től kezdve magyar a 8 b-ig. Az első magyar vers (1a—b) */Az szep szabadságra / Magiarsag iauara / Törekeo io urunk.../* kezdetű, a 2. (3a-tól) elő csonkának tetszik (*Az ecclesiaert /Igaz tudomaniert,/ o maga al fel talpra/...* (Ki? az ezután következő sorok sem magyarázzák!) Ha ez ének folytatása a 4a lev.-en levő, akkor „*mustoha Rudolphus*“ (azaz II. Rudolf 1576—1612) idejéből való síralmas ének, a magyarságnak abból a korából, amikor bizony volt miért panaszkodnia. Ha az ének a 8b) lev.-ig tart (amit valószínűvé tesz a tartalom egyöntetősége) s az 1. ének is ehhez tartozó, akkor a 2b lev. felső részén s a 8b ugyanazon részén levő sorokból katonaeéneknek, még pedig vallásos motívumakkal átszótt katonaeéneknek vehetjük. A 8b alján ugyanazon kézzel a következő bejegyzés áll: *F(i)n(is) Andreas Egerespatakj ex Laetah* A 9—10 lev. német latin nyelvtani jegyzeteket tartalmaz. Pontos ismertetése, illetőleg közlése elmulaszt-hatatlan feladat. XVII. sz. eleji kézirat.

5. **Kádár énekeskönyv.** (Beosztatlan anyag). Széles 16—r ($10\frac{1}{2}\times 7\frac{1}{2}$ cm.) újabbkori, a sarkán *Énekek* felírású egész vászon kötésben. Vásárlás útján 1922 táján került a kéziratárba Kádár József ny. polgári iskolai igazgatótól, Deés város és Szolnok-Doboka vm. monographusától. Töredékes. Az eleje hiányzik s az általa-lunk számozott 84 lev. elsője s (több kisebb-nagyobb csonkulást leszámítva) az utolsója is csonka. A leszakadt rész mennyiségére következtetni az újabb s a kéziratban nagy kárt tett kötés miatt nem lehet. Tartalma: 1. egy terjedelmes ismeretlen históriás ének Antiochus és a vallásért vértanúságot szenvedő hét zsidó ifjú történetéről. 2. „*El kel valnom latom tőled edesem*“ kezdetű dal. 3. Batizi András: A házasságról való ének (l. Sziládi: R. M. K. T. II. 120 s köv.) 4. Batizi András: Izsák Pátriárka házasságáról (u. o. 113 s köv.) 5—6. A 128. zsoltár két ismeretlen fordítása. 7. „*Dicsőült helyeken...*“ kezdetű ref. ének. 8. János Jelenésekről írott könyve egy részletének versbe foglalt alakja. 9. Péczeli Király Imrének egy szép sajátos ritmusú éneke, melyet a Balassa—Rimai-féle *Istenes énekek* között olvashatni („*Mardoso seregh...*“) Ugyancsak megvan ennek latin eredetije is és a fennebb írt szerzőnek Balassa—Rimai Ist. én. között található „*Az ki utnak indul hosszú utra*“ kezdetű éneke. A többi énekek egyháziak, illetőleg vallásosak. Az énekeskönyv egy kéz írásában maradt meg. Jól olvasható, néhol a sietség miatt elnyújtott írású, díszes iniciálékkal. Ez a XVII. sz. középeről származó kézirat Csúry Bálint kvári ref. koll. tanár, akadémiai l. tagnál másolatban megvan.

6. **Thoroczkai Zsigmond daloskönyve.** Kt. 2682 sz. 16—r ($8\frac{1}{2}\times 10\frac{1}{2}$ cm.) rongált pergamen kötésben. A daloskönyv maga a kéziratár fenti száma alatt levő kéziratnak csak az 1—56 lev.-t foglalja el, mert az 57—89 lev.-en levő rész egy külön marha bőrkötésben (a pergamenkötésbe beillesztett) „*Stylionalis*“, mely az

57a-n levő címlap bizonyossága szerint *Confectus per Michaellem K. Gádálvái / In Scholá Abrugensi Unitariá / Anno Domini / 1689.* / Az 57b-n a következő bejegyzés van: *Hic Liber est meus qui / vocor Sigismundus cogno/-mine Thoroczkai/ Anno Domini 1695/.* Innen kapta az énekeskönyv a nevét is. — Az énekeskönyv tulajdonképpen csonka állapotban maradt reánk. Négy különálló füzetkéből tevődik össze. Az 1. füzetben legalább egy lev. (elől a 15.-nek megfelelő) hiányzik. Ennek a) felén vagy valami vers vagy a cím, b) felén meg a jelenleg csonka első ének 1—4 vszka lehetett. A 2. füzet eleje megint csonka (a Kádár Istvánról szóló ének 1—3 vszka hiányzik). Ebben a füzetben elől és hátul legalább még egy levélnek kellett lennie, mert a jelenleg meglévő 16—29 lev.-hez hozzáadva csak így jó ki a 16. lev. A 3. füzet már csak 12 lev.-ből áll (30—41). Itt nincs csonka vers, úgy hogy ha még volt is a füzet elején és végén 2—2 lev., ez ezekre a levelekre írott énekek teljes egészükben vesztek el s lehetséges, hogy az utolsó két levél beíratlan volt. A 4. füzet énekei sértetlenek, de itt is csak 15 lev. van, mivel a 16. lev. ollóval ki van vágva. Ezen ének alig lehetett, mert az 53 b. lev.-en is már csak három sornyi írás van, az 54—56 lev. pedig beíratlan. — Sem ének, sem oldal vagy levélszámozás nincs az énekeskönyvben. A mi lev.-számozásunk a kézirattár új gépszámozása. — A 29 b. lev.-en alól fordítva két, sokkal később-ről származó évszám van: *1830 (?) és 1838.* Legalább négy kézírás fedezhető fel a füzetekben. — Anyagát különböző tárgyú és műfajú énekek alkotják. Igen sok közöttük a szerelmi ének részint mithológiai vonatkozásokkal, részint meg friss és szép népi vonásokkal átszőve. Balladaszerűen folyó énekek is vannak benne. Az első füzet (1—14 lev.) legszebb dala a 13b-n levő *„Rigottskám Rigottskám tsatsogo szajkottskám...“* kezdetű dal. A második füzet (16—29 lev.) a *„Kádár István“* 4. vszktól meglévő csonka ének változatával kezdődik; erre következők egy *„bujdosó szegény legenek“* istenes éneke. Az ezután következő néhány szerelmi dal között ott van annak a Balassáénak tartott versnek változata is, melyet annak idején Torma K. a *Borbély kódex*-ből közölt (Századok 1889, 638 kll.). A füzetke utolsó dala egy nagyrészt olvashatatlan istenes ének. A harmadik füzet (30—41 lev.) az eléggé ismerős *„Edgy bujdoso szegény (legény)“* változatával kezdődve folytatódik az ugyancsak több változatban ismert s valószínűleg diákeredetű *„Vén leány éneké“*-vel (v. ö. Thaly, *Vit. én.* II. 173—77; Erd. Múz. 1903: 500—501 l., Ferenczi, *Vásárhelyi daloskönyv.* 74—76 l., Erdélyi I. 250—252. l., Kriza 159—160 l. és 178—179 lev.) Utána megint néhány szerelmi ének (34a—37b lev.) jó. A 39a-tól 53b-ig változataiban többé-kevésbé ma is ismerős és használt református (?) énekek, husvéti és pünkösti *„rhytmusok“*, névnap-i köszöntők vannak. Az 53b-n két sornyi töredékből álló *„Salutatio Natalis“*-sal ér véget az énekeskönyv beírt része. Ezután 2 üres lap zárja be az énekeskönyvet, melyet Csúry Bálint kvári ref. koll. tanár, ak. l. tag 1923—24-ben le-másolt.

7. **Vásárhelyi Daloskönyv.** Kt. A. 9. sz. 16—r (12×9½ cm.) töredezett pergamenkötésben. 365 számozott lev. (melyből 29 hiányzik) + 4 később betoldott levél. Először Szabó Károly ismertette a M. T. T. 1879. évi marosvásárhelyi kirándulásán, illetőleg nyomtatásban a *Századokban* (1879. Told. 94—105. l.). Utána röviden ismertette Erdélyi Pál (*Énekeskönyveink.* 75. l.) Mivel ugyanez évben, 1899-ben, a Heinrich Gusztávtól szerk. *Régi Magyar Könyvtár* 15. kötetében Ferenczi Zoltán kiadta, bővebb leírását illetőleg ismertetését feleslegesnek tartjuk. — Erdélyi még Szabó Károllyal együtt, mint V. kódexet ismerteti. (Megjegyzendő, hogy a Bevezetésben Ferenczi is így utal rá!) Azóta azonban a gyűjtemény a fenti néven vált ismertté. Ez az 1670-es években összeírt daloskönyv valamelyik Vásár-

helyi-csalásban öröklődött apáról fiúra s utoljára a sepsiszentgyörgyi V. Sámuelé volt; most Révai Lajos ajándékából a kéziratár tulajdona (v. ö. Erdélyi i. h.)

— XVIII. század. —

8. „**A Mesterek Eneke**”. A kéziratár elől csonka 1685. sz. kéziratának 1a—8a lev.-én. A kézirat maga 8—r (10×16½ cm.) lehullt táblájú egészborrkötésben (ma már csak a kötés sarka van meg). A fenti ének nótáját is jelzi elől a leíró. A kor divatos mestercsufoló diáknótáinak egyike. 80 vszk.-ból áll. Leírásának ideje a XVIII. sz. második fele.

9. **Bocskor Daloskönyv**. Kt. A 12. sz. Széles 16—r (10×7½ cm.) rongált félbörkötésben. 170 lev. Tartalmaz XVI—XVIII. sz. (1739)-ig keletkezett énekeket. — A kézirat három részből áll. Törzse a 65a—121b-ig terjedő, eredetileg az írással egyszerre I—IX és folytatólag 10—123-ig oldal számozott 62 levél 1716-ból. A 65a levélen izléstelen tulipán díszítés alatt a cím: *In Hon(orem) B(eatae) M(ariae) V(irginis)*. A 65 b levelen, díszítményektől környezve: *Scriptae Hae / cantiones Per Me Io / annem Bocskor de Csik / Szent Lélek Anno/ Dni MDCCXVI Die /Kal. May/*. A 121 b levelen levő bejegyzés kelte (*716 Die 8 May*) mutatja, hogy a közbeeső szöveg igen rövid idő (8 nap) alatt készült el. Utána következik a kézirat 2. része (55a—64b), melyen a bejegyzés későbbi keltezésű (*Anno MDCCXVIII. Kalen Iuly.*), de ugyancsak J. B.-tól való. A 3. részt (122a—137b lev.) is a 136b levelen levő bejegyzés tanúsága szerint J. B. végezte be *A. 1722 Die 11 May*. Az egyes leveleken későbbi időből származó bejegyzések vannak. Az első tábla belső oldalán *Antonius Székely* csikszentléleki kántor bejegyzése olvasható 1744-ből. — A daloskönyvet először Thaly ismertette 1870. II. 3-án a M. T. T. ülésén s rövid ismertetése megjelent a Századok ezévi évfolyamában (118 l.). Ugyancsak ott (1871. évf. 480) közölte az általa *csik-szent-léleki kódex*-nek nevezett énekeskönyv három s később az *Adalékok*-ban tizenhárom énekét. Miután a Lázár-családtól a kódex a kéziratárba került, tartalmát behatóbban Ferenczi Zoltán ismertette és adta ki ismeretlen énekeit (*Erdélyi Múzeum* XV. 1898. 372—383, 440—455, 510—522 l.), mintegy harmincat. De azért maradt még benne ismeretlen ének, illetőleg ismert énekek változata. Ismertette még röviden Erdélyi Pál is (*Énekeskönyveink*. 68. l.). Ismertetésünk részben a főkatalógus után készült.

10. **Dersi Biás Daloskönyv**. Kt. A. 10. sz. 16—r (11×9 cm.) Bagaria bőr borítással, egykorú, házi készítésre valló kötése van. 132 lev. Szerzőjéről a kézirat közvetlenül nem nyújt felvilágosítást. Ajándékozója ifj. Biás István ősei szülőföldjéről, Dersről (Udvarhely vm.), hozta s eszerint már a gyarapodási osztálynaplóba a fenti néven vezették be. Írója valószínűleg dersi volt. A versek legnagyobb része a sátoros ünnepek alkalmára készült köszöntő vers. Ezekben a költeményeken kívül néhány alkalmi, névnapra, lakodalomra irt vers van a kötetben. Az egész kézirat ugyanazon kéztől származik; a futólagos megtekintés alkalmával feltűnő különbségek csak a különböző tinta, illetőleg toll használatával magyarázhatók. A 12b levél alján egykorú, de a kéziratától elütő, gyakorlatlan írással ez van följegyezve: „*Ez a könyv a Biró János*”. A 7—9. sz. keresztbe hasított levelei házi cérnával vannak összevarrva. (A főkatalógus felhasználásával.)

11. **Énekek**. Kt. 3102. sz. 8—r (12×19½ cm.) rongált lágy papírfűzésben. El szám alatt található kéziratnak második fele foglalja magában az énekeket. Mivel az előtte levő néhány ív nemcsak beíratlan, de felvágatlan is, csak a minket érdeklő részt (a kézirat második felét) számoztuk. Itt 39 lev.-en 66 ének van, melyek a XVIII. sz. legvégének barokkos, néhol népdalszerű énekei. Sokon

Csokonai-hatás érzik; valószínűleg tőle származó is van, amit azonban a futólagos átnézés közben nem tudtunk megállapítani. (Az ismerősebbek közül mindenesetre egy sincs!) A 40. ének (22b—23a lev.) román ének, mellyel a 21. sz. alatt ismertetett énekeskönyv 46a—b lev.-én is találkozunk. Ez valószínűvé teszi azt a feltevésünket, hogy az énekeskönyvet Erdélyben írták le.

12. **Énekes Könyv / melyeket (!) / némely üdőknek töltésire / és a / bus sziveknek könyveit / tesire / Irtam nemes Déés / városában / ezer hétszáz nyoltzvan / kettődikben / Kis Aszony Havának / tizenhatodik / napján / B.(áró) H.(enter) A.(ntal). Kt. 1724. sz. 8—r (12×19½ cm.) 55 sztan lev. + 1 címlap + 1—1 védőlap. A címet kezdetleges rajzkészséggel festett virágfűzér keretezi, ugyancsak kezdetleges munka az első védőlap b) felén levő arány nélküli rajz: a rózsát (?) tartó galamb, melynek fehér szallagján a szerzőt eláruló *L. B. Ant. Hen.* (azaz Liber Baro Antonius Henter) áll. Alatta hat soros vers, melyben az író (leíró?) a „kis könyvecskeben“ levő versektől a „bus szivek“ enyhítését várja. A 10b—11b lev. levő dalok kivételével egy kéz, a H. A., írása. A kezdő ének s a kéziratban mellékletként levő nyomtatott s a leíró (?) által színezett szt. Anna kép egyaránt tükrözi az énekeskönyv tulajdonosának erősen vallásos gondolkozását. Csak 18 lev.-e van beírva s ezen 17 dal szerepel. Ezek legtöbbje az e korbéli gyűjteményekből ismeretes; az ismeretlenek, kezdetleges formájuk s tartalmuk alapján, a leírótól is származhatnak. Csak érzelmős s hangzó dalokat tartalmaz, népköltési termék nincs benne. A 16b lev.-en között dalt „olá nótára“ énekelték.**

13. **Énekeskönyv töredék.** Kt. 1815. sz. 16—r (7½×9½ cm.). 12 gépszámolású lev. védő és borítólap nélkül. A 6—7 lev. közül is legalább két levél kitépve. A 7a lev.-en alól valami *Samuel Ko... Ludimagister (?)* bejegyzése, de ez a kézírás másutt nem fordul elő a kéziratban. Így nyilván legfeljebb későbbi tulajdonos, de nem leíró volt. Legalább négy kéz írása fedezhető fel ebben az énekeskönyvben, melynek írási ideje a XVIII. sz. közepétől innen nem igen tehető, mert a különböző kézírások a század elejétől a század közepéig terjedő kézírások jellegzetességeit mutatják. Az énekek a Balassa-féle lovagi szellemű líra hangulatát tükrözik, sőt Balassa dal-változat is van közöttük („*Őszi harmat után...*“). Különösen szép az elején talán csonka első dal. A többi virág- és istenesének is a XVII., sőt a XVI. századi lírának frissességét s képz gazdagságát juttatja eszünkbe. Az utolsó ének („*Bokros bük habjai...*“) megint csak töredék, mivel az utána következő levelek hiányzanak. A kézirat-töredék a Tarcsafalvi Pálffyak levéltárával került a kéziratárba.

14. **HOLMI.** Kt. 353. sz. 4—r (20×25 cm.) félbörkötésben. 248 lev. E kolligátum első táblájára kívül van leírva az általunk is használt cím, alatta R. S. betű, melyet a tábla belső felén, valamint a 248b-n levő többször leírt Rákosi Sámuel névből fejthetünk meg. A kézirat majdnem egészen az ő írása. Tartalma vegyes; a minket érdeklő részek a kéziratban elszórtan vannak. Tanuló (diák) énekek (20 b—21a, 32a—33a, 65a, 170a—b stb.), névnapi s lakodalmi énekek (21a—26a), bort dícsérő ének (33a—b), hadi ének (54b), juhászok éneke (52b—53b, 60a), latin-magyar ének (61a—b), mezőről kijövő s bejövő ének (66a—67a), ének a mohácsi vészről (78a—b), a muszka cár nótája (román szöveg 110b), Belgrád megvételéről való ének (165a), „*Más igen szép ének*“ [(169b)]. Ez utolsó éneknek a hangjegyei is megvannak.] Három más világi ének, az utolsó sikamlós szöveggel (172a—173a). A 173b—236a lev. beíratlan. A 218 lev.-en még egy virágének, a 236a—248a lev.-ken meg tartalommutató van. A hátsó táblán belül egy népdal (?) kezdő sora: „*Az én Rosám / olyan beteg.*“ A kézirat az 1790-es

években íródott össze, de kötése még összeírása előtt készült, mint azt az első tábla belső oldalán levő bejegyzésből sejtethetjük. (A főkatalógus felhasználásával.)

15. **KÉT SZEP UJ VILÁGI ÉNEKEK.** Kt. 2679. sz. Széles 8—r (20×12 cm.) Fiátfalvi György ismeretlen moralizáló költeménye után a kézirat 20b lev.-től kezdve a 21b lev.-ig. A két világi ének közül csak egyik van meg s az is csak töredék; címe: *„Egy Asszony allatról s. a. t.”*; tárgya: a koreszmában mulató férfi és asszony párbeszéde. Az asszony 4. feleletének közepén félbeszakad. A második a 20b-n jelzett *„A falusi Birákról s. a. t.”* c. egészen hiányzik. A kézirat leírójáról semmit sem tudunk. Leíratási ideje 1773. körülre tehető (v. ö. a 20b-n levő jegyzettel).

16. **Kismárjai György verses és énekeskönyve.** (Beosztatlan anyag.) Kis 8—r (10½×16½ cm.) rongált sarku félbőr-kötésben. 87 lev. + 1 hátsó védőlap (utána egy tiszta lev. kétharmada ollóval kivágva). A 37a-n a következő bejegyzés van: *„Finis per me.....* (kb. két hosszabb szó kikaparva) / *Georgius Kis Márjai Minister Ecclaesiae / Reformatae Abrud Banjaiensis* λυπερός; *apposuit*’. Ezenkívül a 47b-n levő monogramból *Arvai* (Árvai?) név olvasható ki; a csonka 67. lev. a) felén meg gyakorlatlan írással a következő bejegyzést találjuk: *„Klloca János Tulajdonma Toroczkon*’ s a 87b-n ugyancsak az ő bejegyzését ceruzáírással. E lev. a) felén *Vernes Is*(tván) kezdte el beírni nevét (egészen új, talán jelen századi beírás). Mivel a versek, illetőleg énekek íratási ideje a megjegyzésekből s címekből kivehetően a XVIII. sz. 30—40-es éveire tehető, a kézirat a 40-es évek első fele vagy közepe előtt nem íródhatott össze. Az írás iniciálékkal díszített, nyomtatást utánzó feltűnően rendes írás. — Az énekeskönyv két öszövétségi vonatkozású bibliai történettel kezdődik, az énekes rész meg az *„Itélet napjáról való Ének”*-kel (1698); utána meg egy *„MÁS ahoz hasonló”*. A LXXVII. és CXXX. zsoltár verses fordítása után két más egyházi (hihetőleg református) énekre egy halotti buesuztató, majd *„A Gazdag Éneke*’ s a Kátai Mihályról szóló jó. A 60a—73b-ig két verses munka van (*„LUSUS MUNDI*’ és a *„SIRALMAS VERSEK*’ c). A 73b—77a-n levő *„Az Isten Anyaszentegyházának nyomoruságos sorsán és keserves állapotján való síralom”*-ra *„KÉT EGYMÁST / SZERETŐKNEK / EL VÁLÁSOKROL / S BUTSUZÁSOK / ROL IROTT SZÉP UJJ VILÁGI ÉNEK / EGY LENGYEL NOTÁRA* /’ c.-t viselő énekes párbeszéd, aztán meg ugyanilyen formájú — egy diák, Kupidó és Vénus közötti — s nyole más hol panaszkodó, hol kedvesét sirató. Az énekeskönyv egész terjedelmében megvan másolatban Csúry Bálint dr. kvári ref. koll. tanár, ak. l. tagnál.

17. **Notabiliora Johannis Georgii Vett. Anno 1697.** Kt. A. 970. sz. 8—r (10½×16 cm. E 66 gépszámozású lev.-et magában foglaló, latin-magyar és német nyelvű jegyzetkönyv néhány *„ad notam*’ jelzésű *CANCIONES HUNGARICAS & LATINAS* foglal magában. Nagyrészt diák üdvözlő énekek ezek.

18. **„Pösis Hunno-Latina**’ etc. Kt. A. 969. sz. 8—r (10×16 cm.) eléggé ép félbőr-kötésben a sarkán felírat: *„MAGY. VERS.”* 78 gépszámozású lev. + 1 hátsó védőlap. A 2a-n levő címlapot 1762-ben írták. A gyűjtemény alkalmi latin és magyar versezetei mellett néhány *„ad notam*’ jelzésű darabot is megőrzött a 7b—8b, 52a—53a, 54a—56a, 62b—63b, 63b—64b, 75b—76a lev.-en. A gyűjtemény összeírasi ideje néhány évre terjedt ki, mint a címlap évszámából s a kézirat más helyein szereplő sokkal későbbiekéből kitétnik.

19. **Szabó Samú-féle énekeskönyv töredéke.** Kt. 1812. sz. 16—r (10—10½ cm.) boríték és védőlap nélkül. A 23. lev.-ből álló kézirat az elején és végén is csonka. A meglevő levelek cérnával összevarrottak, de vásottak, néhol olvasha-

tatlanságig fakult írással. Első éneke csonka. A XVIII. sz. első feléből származó magyar kéziratot Erdélyben írhatták össze, legalább is hangtani sajátosságai erre mutatnak. Énekeivel jó volna közelebbről is foglalkozni, mert érdekes anyagot szolgáltatna a korbéli lírának ismeretéhez. Néhány verse Thaly-nál is megvan az *Adalékokban* és *Vit. Én.*-ben, mint XVII., sőt XVI. sz.-i termék, úgy hogy érdekes adatokat nyújt e töredékes énekgyűjtemény virágénekeinknek egészen a XVIII. századig terjedő életéhez. Nagyrészt szerelmi énekeket tartalmaz, melyek egyes vonásaikban népdalszerűek úgyannyira, hogy későbbi formájukkal XIX. sz.-i népköltési gyűjteményeinkben gyakran találkozunk. Sok dala a kor ízlése szerint tele mitológiai vonatkozással. Töredékünk elejéről kb. 8 dal vesztett el, mert a számozás a IX.-nél kezdődik s a XX.-ig tart. Ezután két, eredetileg számozatlan dal következik, melyek közül az elsőt Szabó S. piros tintával XXI.-nek számozta; az utolsó számozatlan. A kézirat eleje a 21 lev.ig szép, olvasható s eléggé ép írás, míg a 21a—23a-n levő énekek nehezebben olvasható, fakultabb írásuk. A 23b lev. éneke talán ismét töredék, de valószínűleg ugyanannak a kéznek az írása, mely az első részt írta. A kézirat néhai Szabó Sámuel, kvári ref. koll. tanár hagyatékából, gyermekei ajándékából jutott az E. M. E. kéziratára tulajdonába.

20. **SZEP ÉNEKEK.** Kt. 1809. sz. 10 lev. Széles 8—r (18½×11½ cm.) kötés és borítás nélkül széteső levelekre írva. A Benezédi Pap-család leveles ládájából került a kéziratárba. A kézirat elég rossz állapotban, fedő- és védőlap nélküli; a 3b) lev.-et a nedvesség nagyrészt olvashatatlaná tette. 15 énekszöveget tartalmaz: fársangi dalt, ifjakat intő éneket, névnapi köszöntőt, *Ferentz császár*' buesúénekét, *Belgrádra vitézim rohanjatok*' kezdetű éneket s két diákéneket, melyeknek változatait Versényi (*Sziveket újító bokréta*, 45—50 l.) és Csapó (*Dalfűzérke* IV. 37—38. lev.), illetőleg Krúza (*Vadrózsák* 114. és 226 l.) is közli. A kézirat a benezédi Gyallay-Pap-család leveles ládájából került letétbe.

21. / **Világi Ének / ek Mellyek sok megilletődött érzékeny / szivek szerzeményei között / egybe / Szedegettetek / 1798. / Esztendőben. / Kt. 1625. sz. 8—r (12×19½ cm.)** feltűnően izléses aranyozással díszített marokkói egészbdőkötésben, melynek első tábláján G. K. S. (alatta aranyomású bőségszarú) s alól 1798-as évszám áll. A kötés sarkán aranyozott díszítéstől körítve **VILÁGI ÉNEKEK**' olvasható. Az énekeskönyv (204. számozott oldala után előírásból a 105—106 következik a 205—206 helyett) 107 gépszámozású levélből + 2—2 védőlapból áll. A négy utolsó levélen (104a—107a) *Az Énekekre igazító mutató Tábla van*'. A 107b-n tintával más kéztől a következő bejegyzés: „*Fiját édinék atam a nagy üstet.*“ (Világos megbeesüléséül az igazán előkelő ízléssel kiállított énekeskönyvnek!) Elöl a sztlan lev. b) oldalán ceruzairással más kéztől: „*Ajándék 1884 Dr. Vutkovits György gymn. tanártól* (t. i. a mvásárhelyi kath. gymn. tanártól). Ez az ajándékozó neve s a kéziratárba való ajándékozás éve. — A 31. lev.-ig az énekek számozása és az ének szó két-három (sárga, piros és barna) színű tintával, a kezdőbetű piros színűvel s a vszk számozás is ugyanolyannal van írva. Onnan kezdve egyszínű, barna a tinta. A többszínű tintás lapok még szebbek az egyébként is rendes, következetes és elég jó helyesírású gyűjtemény többi részénél. A leíró kikutathatatlan, (hacsak a G. K. S. kezdőbetűikben nem valami Gr. Kemény S.-t sejtethünk*), de mindenesetre művelt, irodalommal foglalkozó embernek kellett lennie. A CXLVII.—CXLIX. sz. dalok száma után S. J. kezdőbetű áll; több helyt meg újabb korú ceruzairással a szerzők nevei (Ányos, Csonkai, Révai, Faludi, Versegly). Némely helyt meg utalás Thaly *Vit. én.*-re s *Adalékaira*. A gyűjtemény nagyon sok, már más gyűjteményből (pl. Versényi

* *Kövári, Erdély nevezetesebb családai.* Kolozsvártt 1854. 148 l.

Gy.: *Sziveket újító bokréta, Spataki dalok*) is ismert dalt tartalmaz, de azért érdemes volna a XVIII. sz. utolsó felére annyira jellegzetes, rokokkóba hajló barok és pásztoriális énekekkel közelebből is foglalkozni, esetleg az ismeretleneket kiadni. — Külön érdekessége az énekeskönyvnek az a fonetikus lejegyzett néhány román dal, melyet a LXVI., LXVII. (tollhibából LVII), LXXIV, LXXVII, LXXX, CXLVII. sz. dal tartott fenn.

22. **'Világi Nóták'**. Kt. 1679. sz. 8—r (11½×—18 cm.) kötés nélkül, különálló papír borítékban. 20 sztlan lev. közül csak az 1—13 van beírva, a többi üres. A két 1785-ben tett bejegyzésen (8a és 10a lev.) kívül a 10a lev. levő román magyar nyelvű *'Hora panaszos éneke'* is elárulja korát. A gyűjtemény így 1784—85 előtt nem keletkezhetett. Legnagyobb részét csak verset, de nem énekelt verset foglal magában, kivéve az 1a—b s 15a—b-n levő két *'világi ének'*-et. Íróiról illetőleg leírójáról semmit sem tudunk, de valószínűleg egy kéz írásával van dolgunk.

— XIX. század. —

23. **/DALFÜZÉR / N. ENYEDEN / 1859. / SZENTGYÖRGYI LAJOSÉ /** Kt. 1673. sz. Kis 8—r (12½×19 cm.) kemény, kopott aranyozású vászonkötésben; sarkán *'Énekes könyv'* felírással; alól *Sz. L.* kezdőbetűk. 141 sztlan lev. (helyesebben: 280 kézzel sz. o. + 1 lev.) + 1—1 első és hátsó védőlap. Az 1. o.-n festett virágdíszes keretben *Petőfy (!)* „*Szabadság, szerelem...*“ kezdetű verse, a 2-on egy *Élet és halál* c., a rózsaszínű 3. o.-on arany, ezüst, szürke, piros, lila színekkel díszítetten áll a cím és a tulajdonos neve, a 4-en ismét egy *Petőfy*-dal (*Boldogtalan voltam...*). Az 5. o.-on felül *'Fájdalomban fogamzik a dal'* felírás. — Ezután következik 270 számozott oldalon 317 dal s a 271—280 o.-on a *Műtató Tábla*. Az énekeskönyv elejétől végig egy kéz írása Arany, Bajza, Boruth, Czuczor, Csokonai, Gyulai, Dózsa D., Kölcsey, Pap E., Szász K., Vörösmarthy dalain kívül igen sok a *Petőfy*-dal benne; két diákéneke (230, 263. sz.) és feltűnően gazdag népköltési anyaga van (közel 100 ének).

24. **Szentgyörgyi Lajos Kottás daloskönyve** (1858). Kt. 1576. sz. Kis folio (16×24½ cm.) félbőr-kötésben 156 (részben oldalszámozással ellátott) lev., mely közül 10 üres. A terjedelmes kézirat zeneelméleti és gyakorlati jegyzetek mellett sok mű- és népdalt tartalmaz. E kottás daloskönyv tulajdonosa, illetőleg leírója ugyanaz a Sz. S. volt, akinek *'Dalfűzér'*-ét (Kézirattár 1673. sz.) fennebb ismertettük.

25. **Dalok**. Kt. 2068. sz. 4—r. (21½×25½). Töredék 13 lev.-en, mely a 13b lapjaira írt *'Ha haragszol'* órszóval Csokonai *'Mégkövetés'*-ének kezdősorával megszakad. A dalok a múlt század közepétájáról vagy legfeljebb a harmadik negyedéből valók lehetnek. Kötése új, félvászonkötés, elől 1 s hátul 5 tiszta újonnan bekötött levéllel. Dalai jelentéktelenek; népdal sines közöttük.

26. **/Dalok / kéziratba /** Kt. 3026. sz. 1917—18-i szerzés Kis 8—r papírkötésben (12½×19½ cm.) 80 lev. 136 számozott oldal + 8 sztlan tiszta lev. + 8 számozott oldal. (Ez utóbbin a *'Dalok Tartalma'* — helyesebben a dalok tartalommutatója van — mely fordítva lévén bekötve világos bizonyosága annak, hogy a dalokat először különálló lev.-kre írta le a leíró s azután köttette be.) + 1 címlap + 1 első és 1 hátsó védőlap. A gyűjteményben megvan a *Szózat* is. Mivel pedig ez először nyomtatásban 1837-ben jelent meg, zenéjét pedig csak 1843-ban szerzte Egressy Béni, a gyűjtemény alig származhatik ez utóbbi év előttről. Így a daloskönyv a 40-es évek közepéről való lehet; későbből alig, mert szabadságharcból való dal nem fordul elő benne. A dalok összeírója egri diák lehetett, amint a 15. (18—19. o.) és 23. (34. o.) dal helyi vonatkozásaiból kitetszik. Csokonai,

Bajza, Bústavy, Csaba (?), Czuczor, Erdélyi, Fogarasy J., Hamvay, Kisfaludy, Sárosy Gy., Szabó J., Tóth L., Vörösmarthy dalain kívül néhány népdalt (14, 22, 32, 37, 56, 57 (?), 66 (?), 99, 100, 102, 106 (?)) s a XIX. sz. elejére jellemző érzékeny és víg dalt tartalmaz. Az 59. dal (80—81. o.) *„Győr városnak elfoglalásakor 1594”* jelzésű *„Szomorú Dal”*. A tulajdonosára vonatkozólag egyéb jelre, mint a hátsó védőlap alján fordítva felírt *Deholutzky* vagy *Dlholutzky* néven kívül semmire sem akadtam. A kézirat a szerzeményi könyv tanúsága szerint a Tokody Ágoston gyűjteményével került a kézíráttárba.

27. / **Exameni Énekek és / Husvéti 's Karácsoni Versek és Dalok** / Felül e cím fölött: *A' Borbély Samué*. Kt. 3065. sz. 8—r (11½×18½ cm.) 32 számított lap, mely közül 23 beírt (a 32. is), a többi üres. A 3. o.-on 1854-es befejezés. Az írott részek papírával azonos anyagú borítólappal felén *Samuel Borbély 1854*; (a név ugyanott s a hátsó borítékon is még többször előfordul). Aztán *„Kolosz”*, ami lehet Kolozsvár abbahagyott neve is. Csak az 1—3. ének lehetett dal (exameni ének!), a többi csak husvéti, karácsonyi és névnapjához köztöntő vers, amit a költemények végéhez többször oda írt *„Elmondítam”* is bizonyít. Aranyosrákosi Borbély Sámuel volt zilahi tanítóképzői igazgató gyermekeinek ajándéka.

28. **Énekeskönyv töredék**. Kt. 3017. sz. 8—r (11×18 cm.) kötés, borító- és védőlap nélkül, 10 lev. s mellette egy négybe hajtott félv. Leírója és tulajdonosa az 1a lev.-re írt Bentzédi György; a melléklet leírója (s talán írója?) az utolsó oldalán jelzett Pálfi Péter. A 10a—b-n más kéz írási (számadások) vezetett. A 2a lev. levő 1814-es egykorú bejegyzés világot vet a kézirat leírás korára. Tartalmát *tisztelő énekek*, diák nóták stb. mellett tréfás bejegyzések s versezetek teszik.

29. **Gáspár György Dalos Könyve 1829**. Kt. 417. sz. 8—r (12½—19 cm.) félbőr-kötésben. 55 lev. Több kéz írása többféle tintával. A 47a—50b külön 4 leveles kis kézirat. Rajta e név: *„Tamási Karolina”*. Az 51 lev. hosszú negyedív, külön betoldás. Az 52—53 lev. egy daloskönyv töredéke (12—15 dal). Az 55 lev. is betoldás. — Az 1a lev.-en kihuzva *„Gáspár György 1829”* s ugyancsak kihuzva piros tintával írt név a hátsó tábla belső felén s helyébe mindkét helyen a *„Márkósnál Ábrahám”* neve írva 1831-ből. (Az 1a-n kétszer latinul s egyszer magyarul.) *„Készítési”* helyként. (Máramaros) Szigetet nevezi meg. Tartalma nagyon különböző dalokból áll. Ugyancsak a 91b—93b lev. levő dal íróját (Johannes Torjay) nevezi meg a leíró, de a futólagos átnézés során is látjuk, hogy a kor ismerős részint németből fordított, érzelmes dalain kívül, néhány Kisfaludy, Verseghy, Csokonai stb. dalt, egy-egy népdalt, halotti és exameni éneket, sőt egy latin dalt is (11a—b) lev.) tartalmaz.

30. **„Gyönyörkötött Versek és Ódák”**. Kt. 1682. sz. 8—r (11×18 cm.) kötés nélkül, füzve. *„Székely keresztúron 1841”*-ben összeírt 16 lev.-re terjedő gyűjtemény néhány megzenésített Csokonai-dal szövegét is tartalmazza.

31. **Gyűjtemény**. Kt. 2466. sz. 8—r (12×21 cm.) rongált kemény papírkötésben; a sarokeimkén a fenti cím. 246 lev. E nagyrészt verses munkákat tartalmazó kézirat kolligátumnak néhány *„ad notam”* jelzésű darabja is van a 139a—141a lev.-ken. Leíratási idejük a múlt század 30-as éveire tehető.

32. **Kötés / DALLOS KÖNYV. / a víg Társaságokban / való Haszonvételre / öszve szedte, rész szerint magyarra fordította, / kótára tette, és le / írta / Szalontai Madass Sándor.** / Kt. 1531. sz. 8—r (12½×20 cm.) rongált félbőr-kötésben. 112 lev.-et foglal magába, a 193 o.-ig helyes oldalszámozással, aztán a 195-re ugorva végig téves; az utolsó 3 lev. sztan. Ezen a *„Mutató Tábla”* van. Az 1. védőlap b) felén az adományozó *Gálos Rezső* neve s az adományozás idő-

pontja van bejegyezve (1906. IX. 8.). A címlap (1a) alján piros, kézinyomású betűvel: *Ex. Libr.: Alexandri Madass* (előfordul a keménytábla belső felén is!) Az 1b-n a következő tréfás bejegyzés:

*Ki a Fejér-személyeket — a jó bort, és az Éneket
Nem szereti, — az szüntelen bolond marad, holtig,
Amen*

Dr. Luther Márton.

A kézirat elég finom papírjában revo 1816-os vízjel, a leíratás idejét sokkal előbbinek sejteti, mint amilyen tulajdonképen. A dalok között ugyanis *Petőfi*-dalok vannak, a *Talpra magyar* is, sőt a világsi fegyverletételről szóló „*Honnan jössz te oly leverten bús pajtás*“ kezdetű népdal (?). Így ha a gyűjtemény összeírását el is kezdték a 40-es évek elején, ami nem nagyon valószínű, leírási ideje átnyult az 50-es évek legelejére. 128 számozott s 4 sztlan dala közül alig kettő-három hiányzik részben vagy egészben. Nagyon sok benne a németből s épen Madass által fordított dal (26 db.); a maga s a többi fordító nevét is odajegyezte a szövegek végéhez. Néha még a dalok szerzőit is feltüntette. Népköltészeti anyaga nem nagyon gazdag; csak 20 egynehány népdala van.

33. **Kovatsótz Mihály: Elmény 1824. Muzsikára tette Seyfried János'.** Kt. 3145. sz. Egyetlen 4—r lev. két oldalán. Csak az 5 vszkból álló szöveg van meg, dallam nincs.

34. **Műdalok.** Kt. 1771. sz. 8—r ($8\frac{1}{2} \times 15\frac{1}{2}$ cm.) félvászonkötésben. 173 (csak kis részében beírt) lev. Műdalszövegeket is tartalmaz; többek között a *Szózat*nak érdekes s általam ismeretlen, németgúnyoló paródiáját. Így a kézirat leíratási ideje világosan a 48-as vagy az ezt követő időkre esik.

35. **Műdal-szövegek.** Kt. 1643. sz. 8—r ($11\frac{1}{2} \times 19\frac{1}{2}$ cm.) kötés nélkül, fűzve. 28 lev. Főleg Kisfaludy Károly dalainak szövegét tartalmazza. Leíratási kora a mult század 30-as éveinek végére s a 40-es évek elejére tehető. Az ugyan ezen szám alatt levő másik, alakra valamivel nagyobb 8—r (12×20 cm.) fűzet 42 lev. (nagyreszt beírva) már népiesebb anyagot is tartalmaz. Leíratási kora — kisebb később beírt éneken kívül — ugyanarra az időre tehető, mint az első.

36. **Mű- és népdalok.** Kt. 1651. sz. 8—r (12×20 cm.) fűzve. 45 lev. + 1 első védőlap. Magyar, kis részében német mű-, nép- és diákdalokat tartalmaz. Az ismerős népdalok egy-egy ismeretlen változata, ill. vszka is megvan benne. Egyébként legalább 5 kéz által írt s különböző fűzetekből összeállított kolligátum.

37. **Mű- és népdalok.** Kt. 1770. sz. Kis 8—r (10×16 cm.) papírkötésben 25 sztlan (1—19a-ig beírt s tovább üres) lev. + 1 első védőlap; a hátsó kiszakítva. Ez a mult század 50-es éveiben összeírt gyűjtemény néhány ismert mű- és népdalt tartalmaz.

38. **Nyájas / vig, / kellemetes / és a bús szívet / türelemre / öröme / ébresztő / ártatlan énekek. / Itten találatnak — Alatta: Szerkesztő Burics János (más kézzel) Descriptae per I. J. (?) (Utána kihúzás s e két betű fölé írva.) die 18a Martii 1866. G. Halász (?) Kt. 3588. sz. Kis 8—r ($9\frac{1}{2} \times 17$ cm.) lágy papírborítékban. 40 lev. — A 36b s 39b üres. A 14a lev.-en kétszer *Kovács Vendel*. Érdekesebb énekei a „*Magyar zür-zavar*“ c. (egymásután rakott szavak értelmetlen zürzavara), *Lóbuszátató*, *Nagyidai cigány (nyelvű) nóta*, „*Jesuitarum*“ c. latin dal stb. Népdalok is vannak benne (11b—12a, 14a, 21a, 21b—22b, 23a, 24b—25a); a 27a—32b lev.-en kottázott dalok, nagyrészt népdalok. Az énekeskönyv lágy papírfedelének címkéjén a következő két latin sor van:**

*Artes cum mundo pereunte / cunctae peribunt
In colcum remeans / musica sola manet.*

Alatta más kézzel: *Artes mundi jasiges.*

39. Öt dal. Kt. 2664. sz. Széles 4—r (25½×17½ cm.) 1—5 lev.-en öt dal, 6—17 üres. Leszakadt papirborítékban. XIX. sz. végi jelentéktelen kézirat. Írása gyerekes.

40. **Gyallay-Pap Daloskönyv.** Kt. 1811. sz. Dült 16-r (13×9½ cm.) 39 részben rongált lev.-en durva disznóbörkötésben. Legnagyobb részt alkalmi (névnap, búcsúzó stb.) verset és éneket tartalmaz, részben a mult század elejéről, amint a 15a lev.-en „*Georgius Pap in Anno 1806*” tett bejegyzéséből következtethetjük. De találunk még későbbi évszámot is a kéziratban; nevezetesen a 20b lev.-on 1808-as csaknem egykorú s a 23a lev.-en 1826-os, továbbá a 22b-n *Firtos Ferentz* 1834-es bejegyzését, melyek sokkal későbbiek. A 23a-tól kezdődőleg tulnyomóan vallásos énekeket találunk; közöttük 2 latint is. Megvan „*Rákóczi Ferencz bus Éneke*” is, a „*Győzhetetlen én köszalom*” kezdetű (25b—27a). Az énekek valami deák műveltségű, egyházzal összeköttetésben levő leírót (s részben író?) sejtetnek velünk. A Benczédi Gyallay-Pap családnak az E. M. E. levéltárába letett levelesládájában több XVIII. sz. végi és XIX. sz. eleji írományban szerepel ifj. *Pap György*, aki egy XVIII. sz. végéről való keltezetlen csereszereződésben „*salu notarius*”-ának írja alá magát. A kézirat c levelesládával *Gyallay-Pap Domokos* le-tétjéből 1903-ban került a kézírattárba.

41. **Pálóczi Horváth Adám / (1813) / „Ó és Új mint egy / Ötödfélszáz Énekek”** című / gyűjteménye dalamai / Megfejtette / Szöllösy Attila / (1886) /. Kt. 1310. sz. 2 félbörkötéses kötet. Kis folio (17½×26 cm.). I. köt. 80 lev. + 1 címlap (az első védőlapon) + 1 hátsó védőlap. II. köt. 87 lev. + 1 címlap (u. o.) + 1 hátsó védőlap. Az I. köt.-ben az 1—224 dallam megfejtése és szövege van meg. De hiányoznak az 5, 6, 22, 23, 32, 35, 58, 61, 73, 74, 89, 91, 94, 96, 106, 107, 110, 115, 126, 130, 133, 135, 136, 138, 140, 142, 143, 154, 155, 157—162, 168, 169, 172, 173, 176—178, 182—185, 189, 194, 195, 201, 203, 204, 208, 209, 214, 215, 218, 219, 221, 222 számúak. A 20, 21, 24—31 (45), 33, 34, 36 (45), 37 (csak 1 sor), 38—44, 46, 47 (58), 48—51, 53, 55—57, 59, 60, 62—68, 70—72, 76—81, 83—85 (86), 87, 88 (97, 98), 90 (92, 94), 93, 95, 99, 100, 102, 103, 105, 108, 109, 111, 113 (114), 117, 118, 145, 153, 156, 171, 210a), 210b) számúaknak pedig csak a kezdősorra, ill. címe van leírva a megfejtett dallam fölé. A II. köt. a 224—445. dalt foglalja magába, kivéve a 233, 240, 241, 246, 247, 251, 262, 264, 265, 274, 290, 291, 300, 304, 308, 310, 322, 323, 326, 329—331, 352, 353, 356—357, 359, 361—364, 367, 379, 380, 385, 389, 395, 399, 404, 407, 409, 412, 413, 440, 441, 444 számúakat, melyek hiányoznak; viszont a 234, 235, 237, 239, 242, 243, 263, 267, 272, 284, 288, 289, 293, 297, 301, 306, 309, 311—313, 315, 318—320, 327, 328a) és b), 342, 346, 347, 358—360, 365, 366, 368, 371, 372, 375, 378, 381—383, 386—388, 390—394, 396—398, 405, 406, 415, 416, 418—429, 430a) és c), 431—433 számúaknak csak a megfejtett dallama és legfeljebb címe van meg. — A gyűjtemény 1910 körül került a kézírattárba a megfejtő ajándékából, aki ekkor honvéd törzsorvos volt Kvárt. (Hiányos életrajzi adatait közli Szinnyei XIII. 1094—95. h.). Az általa megfejtett gyűjtemény eredetijére vonatkozólag lásd Erdélyi Pál cikkét, aki a legrészletesebb ismertetést közölte (*Erdélyi Múzeum*. 1908. évf. 238—253. l.). **Hogy** a megfejtő a munkánál, melyik eredeti kézíratos példányt használta, ma kinyomozni az eredeti kéziratok összevetésével

is talán nehéz és bizonytalan munka lenne. Az eredeti gyűjtemény sok dalát szöveggel együtt kiadta Bartalus István *Magyar Orpheus*-ában.

42. **„Rigo Gyula Magyar Vers Gyűjtemény”-e** (1851). Kt. 1361. sz. 8—r (12½×20 cm.) kevésbé rongált félvászonkötésben. 74 beírt, oldalszámozású lev. + 3 levélnyi verses toldalék külön beletéve. Nehány műdalszöveget tartalmaz, legnagyobbbrészt a szabadsághareból s azutánról valókat.

43. **Thorotzkói Czupor Andor: VILÁGI ÉNEKEK.** Kt. 3089. sz. alatt négy füzet különböző nagyságú 8—r levelekből összeállított kézirat van. Az általunk könnyebb megkülönböztetés miatt d/-vel jelzett füzetke (8—r 11×18 cm.) 17 lev.-et foglal magában. A borítólapnak elől s hátul odakötött két-két levélen földrajzi jegyzetek vannak, a 3—4 lev. üres; az 5—13 lev. 22 éneket, legnagyobbbrészt ismert, szép népdalt tartalmaz. A gyűjtemény leírója valószínűleg az a Th. C. A., aki az 1a lev. tanúsága szerint a földrajzi jegyzeteket is *„Irta... 1834-ben Ianuar:* (ii). Az utolsó éneke a „De“ őrszóval megszakad, a 13—14 lev. között egy lev. ki van vágva.

44. **Válogatott Dal Gyűjtemény.** Kt. 3044. sz. 8—r (12×20 cm.) kemény kötés nélkül. 20 lev. + 1 első s 1 hátsó védőlap borítékként. A hátsó a) oldalán mutatótábla is van. A borítólap a) felén felül *„Lakáts Lajos”* név; alább megkezdve reszketeg írással *Miholts* (?), aztán *„ordí”* s végül *Fáni*. Hátul, a borítólap b) felén: *mine* és két piros cimerepesét. A kézirat Kölesey, Horváth Ádám, Bajza, Vörösmarty dalain kívül a XIX. sz. 30—40-es éveire jellemző műdalokat tartalmaz, talán az 1a—b-n található egyetlen népdalon (?) kívül.

45. **Válogatott / Világi / Énekek / és / Versek /** Kt. 963. sz. 70 gépszámozású (a 1310-ig eredeti, kézi számozású levélen). 8—r (11×17 cm.) kissé rongált sarkú kemény papirkötésben. A hatvanhárom dal leíratási ideje a 40-es évekre tehető. Legtöbbje e kor ízlését árulja el, de meg emellett a 3a lev.-n a Kisfaludy Társaságtól 1840-ben első jutalmat nyert ballada is megvan. Nehány Csokonay-dal is van benne. A 68a—69a lev.-en *„Laistrom”* egészíti ki a gyűjteményt.

46. **Versek 1825.** Kt. A. 406. sz. 8—r (13×21 cm.) újabb félvászonkötésben. A 17 gépszámozású + elől 3 + hátul 2 sztlan üres lev.-t magábanfoglaló kézirat 10a lev.-én *„Szép énekek”* jelzésű verses rész van.

47. **Világi énekek.** Kt. 3109. sz. Kis 8—r (11×17½ cm.) rongált kemény papirkötésben. 46 sztlan lev. Tulajdonképen a következő négy részből álló gyűjteményt foglalja magában:

a) *Szívet Gyönyör / kötött Világi / Énekek 1832 /* 5 sztlan lev.-en 8 gyerekes írással s rossz, következetlen helyesírással leírt ének. Leírója: *Kun Sámuel 18(32?) Synfolva* (v. ö. 5b lev.).

b) *Világi Énekek / az 1831 dik esztendő / ben.* 23 lev.-en 38 dal. Írása még rosszabb; valószínűleg valami kisdíák lehetett összeírója. Negyedrészen népdal, de van Csokonai dala s egy makaroni verse (az ismert *„Megholt feleségem...”* kezdetű). Utána megint egy gyűjtemény:

c) *Világi Énekek / Az 1832 / Esztendőben Február(i) / usnak 15 kén /* 8 lev.-en 14 dal (a 4-től téves énekszámozással, mert kétszer szerepel a 4). Írása gondosabb külsőleg, még a csinosságra is törekszik a kétféle színű tinta alkalmazásával. Nehány népdalt és diákéneket tartalmaz. Folytatólagos ének számozással utánakötte az

d) *„Exameni Énekek”* c. rész, melynek tartalmát már a cím is meghatározza. 7 lev.-en 14 ének.

Végül az egész négy részből álló gyűjtemény végén, 3 lev.-en az a) és b) alatt jelzett részekből készített *„Mutató Tábla”* van, amiből arra következtethetni,

hogy a gyűjteménybe csak az összekötés révén került a másik kettő. Tulajdonosa s részben leírója az a *Kún Sámuel* lehetett, aki több helyt is beírta nevét. Későbbi birtoklóit meg a hátsó védőlap b) felére írt nevek tulajdonosaiban s juttethjük. — Az első borítólap belső felén egy népdaltöredék van érdekes, ritka réjával (*ihajramm*).

48. **Világi Énekek.** Kt. 1363. sz. 8—r (12×20 cm.) rongált félbőr-kötésben. Cím nélkül. A bőrsarok címkéjéből csak homályosan vehető ki a cím: *VIDÁM* (?) *VILÁGI ENEKEK*. 166. számozott oldal + (elől) 3 üres l. + 6 számozatlan (hátul) + 1—1 védőlap. A kézirat a múlt század 30—40-es éveiből való, amint a 74. ol.-on levő s *Dálnoki Mihály* vagy -klós) *Sándor* által, *Jun. 14én 839'*-ben tett bejegyzésből következtethető. Nagyon sok kéz írása; a kéziratban az egyes versek után csaknem husz név van beírva. A dalok a kor divatos érzékenykedő s szenvedő dalai; közülök igen sokat a *Spataki dalk* között is megtalálunk. Népköltészeti termék is alig 1—2 darab van a 145 dal között. Csokonai egyik dala is olvasható benne (*Dal a csikóbőrös kulacshoz*. 136. dal).

II. Egyháziak

— *Kath., ó-szláv, ref. szombatos, unitárius.* —

— *XVII. század.* —

49. **Cantionale Catholicum töredéke.** Kt. 1634. sz. 4—r (14½×19½ cm.) 4 lev. + 1—1 újabban hozzákötött védőlap félvászonkötésben (újabb). A rongált, molyette, de jelenleg gondosan helyreállított kézirat korára (XVII. sz.) csak a helyesírásból és a betűk alakjából következtethetünk. (A főkefealógus felhasználásával.)

50. **Bogáti Fazekas Miklós Jób könyvének paraphrasisa, Dávid zoltárainak s más bibliai részek verses fordítása.** Kt. 898. sz. 4—r (16×20½ cm.) rongált egész bőrkötésben. Első részének címe ez: *Paraphrasis Libri Job secundum proba / tissimam hebraeorum Exemplarjurn verjatem / hungarica Melodia expressa. Auctore sapientissimo Theologo Nicolao peljdis. Bagathio. Scripta / in Zent Ersebeth. Anno 1607. 22 Decembris.* A 3a—35a lev.-en Második részének a címe a következő: *Psalterium Daujdís, Carmjne Hungarico / redjtum, per Nicolaum Bogathium, virum clariss / imum, Theologum nostrj temporis non postremum / Scriptuum in Zent Ersebeth. Anno 1608, 12 Ianuarij /.* A 35b—154a lev.-en Harmadik része bibliai részek verses fordítását tartalmazza; még pedig: 1. *Testamentum Jacob(i) Gen.* (I. Mózes) 48 et 49. (154b—156a lev.); 2. *Carmen Mosis Epinicion Exod.* (II. Mózes) 15. (156a—157a lev.); 3. *Numerj* (III. Mózes) *Cap. XXI.* (157a—158a lev.); 4. *Numerj* (u. a.) *XXII, XXIII, XXVIII* (158a—159b lev.); 5. *Canticum Canticorum* (160—166 lev.). A kéziratnak 168 gépszámozású lev.-e van, melyek közül az 1, 167b és 168 üres; ugyszintén az első és hátsó védőlap is. A 2. és 166b—167a lev.-ken *Index'* van. Minden verses fordítás címe után odajegyezte a leíró *ad notam'* jelzéssel az ismert dallamú ének kezdőszóit, melyre a dalt énekeltek (v. ö. ismertetésünkben az alább között, későbbi változat leírásával). Bogáthi e munkáját Sziinyei (I. 162. l.) még nem ismeri. Részletesen *Thury Zsigmond* ismertette (*A szombatos kódexek bibliographiája* stb. Mezőtúr, 1912. 24—27. o.) könyvészeti utalásokkal. E példány a deési 1638-i máglyára ítéltetés (v. ö. Erd. Orsz. Eml. X. 166 o.) következményeitől nem tudni hogyan menekült meg. A másolat az eredetivel közel egykorú.

51. **Szent Dávid zoltárai (1631.)** Kt. 895. sz. 4—r (14½×19 cm.) durva,

leválló bagaria kötésben. Elöl és hátul is megcsonkultan 166 lev.-t foglal magában; közülök a 163—166 l. felső jobb sarka is csonkult. Egyébként is a szélein s a sarkokon rongált, némely helyt vizfoltos. — A kézirat az abásfalvi unitárius egyház tulajdona volt. Részben a Bogáti Fazekas Miklós-féle zsoltárfordításokat foglalja magában. A XIV. zsoltár utolsó szakaszával kezdődik s a csonka CXL.-kel végződik. Az „*Ad notam*” számos helyen a szöveg kézírásától eltérő, későbbi, és szintén XVII. századi bejegyzés s az E. M. E. kéziratárában levő 1608-i Bogáti-féle kézirat (l. fennebb, 50. sz. alatt) „*ad notam*” szövegeitől a legtöbbször eltér. Az egész egy kéz írása, tulnyomólag szép kerek betűkkel. Sietőbb folyóírása csak egy-két zsoltárnak van. A 49b lap aljára a XLII. zsoltár végére a másoló apró folyóírással a következő bejegyzést tette: „*Amen. Finis huius Deo volente. A. 1631.*” — Sztripszky Hiador ajándéka 1902-ből. (A főkatalógus felhasználásával.)

52. **Thordai János zsoltárfordítása.** Kt. 2245. sz. 4—r (16×20½ cm.) kötés nélküli pakolópapir borítólapok között. Elöl-hátul csonka; jelenleg 146 lev.-t foglal magában. Th. J.-ról Szinnyi mit sem tud, ellenben Tordai (h nélkül) J.-nak ismeri „kéziratban szép magyarsággal írt énekeskönyvé“-t. (XIV. 307—308 h.) A kéziratunkba betett jegyzetkén a következő sorok olvashatók: „Thordai János kolozsvári unit. scholamester zsoltárfordításának (1627) csonka másolati példája (!); későbbi másolat. V. ö. a helybeli (t. i. kolozsvári) unit. koll. könyvtárában lévő f^o alakban 1679 ben másolt példával (!), mely a Bogáthi-féle zsoltárfordítással együtt Kövendi János kvári polgár részére Vinczi György által másoltatott és jelenben is együtt van a két zsoltárfordítás. (A Thordai 1629-beli, a Bogáthi 1604-beli másolat után másolva)“. Leírójáról és tulajdonosáról semmit sem tudunk. Leíratási ideje a XVII. sz.-ra tehető. A mult század 30—40-es éveiben valamelyik *Gombos-család* tulajdonában lehetett, mert gyakorlatlan írással beírva husz egy nehányszor is szerepel *Sigismundus Gombos* és más G. neve is.

53. **Zsoltárok könyve.** Kt. 976. sz. Kis 8—r (10½×15½ cm.) durva disznóbőr-kötésben. 119 lev. Az 51b—52a-b-t kivéve elég rendes írással. A levcek alján az írás sok forgatástól elmosódott; néhol a nedvesség is kárt tett benne. Az 1a és a 119b az olvashatalanságig elfakult írású. A kézirat felerészben a zsolatárok magyar fordítását, felerészben meg szombatos imákat tartalmaz a VII. sz.-ból; több kéz írása fedezhető fel benne.

— XVIII. század. —

54. **Boldog /Aszszonyak / a' / Laurétomi Litániában lévo Neveze / tek' értelméhez alkalmaztatott / Dicsérete /. Az o hét Oromének, hét Fájdalmá / nak, és hét fo Unnepének em / lékezetével együtt./** Kt. A. 870. sz. 4—r (17×21 cm.) egyszerű, jó állapotban levő egész bőrkötésben. 115 gépszámozású lev. + 4 sztlan (elöl) + 1 első védőlap. A 113—115 lev.-k üresek. Az 1—13 és 84—97 lev.-k kivételével az egész kézirat énekszövegeket tartalmaz. Beosztása: 1. 1a—58b *Boldog Aszszonyak... Dicsérete...*; 2. 59a—71b. *A' Boldogságos Szuznek hét... Orome...*; 3. 72a—83a *A' Boldogságos Szuznek hét... Fájdalma...*; 4. 84a—112b. *A' Boldogságos Szuz Hét fo Unnepinek Emlékezete.**

55. **Gyulai Sáska Absolon 'ÉNEKES KÖNYV'-e** Kt. 393. sz. Az 1a lev.-en levő címe ez: /ÉNEKES / KÖNYV. / Mellyet én Gyulai Sáska Absolon Irtam meg / az Istennek dicséretire s Lelkünknek üdvességire. / Parajdon Laktomban: / Szent Mihály Havának 28 dik Napján az 1798 dik Esztendőben. / Méltóságos

* A C alakú ékezeteket az ö (ó) és ü (ű) betűkre nyomdatechnikai okokból nem lehetett feltenni. Sz. T. A.

Romai Szent Birodalombéli Groff Fő Király Biró Úr eő Nagyságához / és a Tekintetes Tiszttséghez alázatos síralmas Könyörgő Instantziája. / Széles 4—r (25×20 cm.) 31 gépszámozású lev.-en, félbőr-kötésben, melynek első táblájából a jobb alsó sarkon egy darab leszakadt. Az 1b-n levő két imádság után a 2a lev.-től kezdve 37 katolikus egyházi énekszöveget stb. foglal magában. — A 26a lev.-en Ladislaus Banto nyugalmazott katonának a *Commendant*hoz intézett német nyelvű kérése, a 26b felén más *„Istenhez való’* fohász (versben) s egy bejegyzés, melyben az író *„meg törődött szível’* ajánl valamit *Károlyi Sándor* gr.-nak, urabátyjának. Mivel az ezután következő lap ki van tépve, lehetséges, hogy az ajánlott ének (?) ott lehetett. A 27a lev.-en, illetőleg a 27b—28a lev.-nek a vonalazott keretén kívül, a sarokkötés felé eső részén síralmas éneket írt be egy ismeretlen kéz. A 31a lev.-en Úr felmutatás előtti miserészlet latinul, a b) felén meg Teleki Mihály gr. marosszéki főkirálybiróhoz intézett *„síralmas könyörgése a benn is irt személynek G. S. A.”* Alatta egy két vszkos vers. A hátsó borítólapon belső felén más jegyzetek. — Az énekeskönyv gyönyörű kézirású, gondosan vonalazott s kerettel ellátott leveleken van.

56. **Halotti énekek.** Kt. 462. sz. 8—r (11×17½ cm.) újabb félbőr-kötésben a sarkán *„Halotti énekek XVIII. sz.”* jelzéssel. Az énekeskönyv 49 gépszámozású levelet foglal magában, de elől és hátul csonka. A régi számozású 1—14 l. hiányzik s így csak a 15. o.-on kezdődik, a 47 (új számozású) lev. után több levele elveszett. A 49. lev. tárgymutató, de az S. betűnél megszakad. A 48b levél záíó-díszítménye felett *„Andreas Bálint hábet“*, az alján meg 1770-es évszám. A többi kivehető név sokkal későbbi. Így ugyanezen oldalon *Énlaki Ádám* 1878-ban tett bejegyzése; a 30a lev.-en felül *Adam Janossi* (?), hihetőleg XIX. sz. eleji, majd még előbb *„Bálint Ferencz Bálint’* sokkal későbbi bejegyzése családban öröklődő énekeskönyvet sejtet velünk. (A főkatalógus felhasználásával.)

57. **Jánosi énekeskönyv.** Kt. 3587. sz. Kis 8—r (11×17½ cm.) durva fatáblájú kötésben. Elöl csonka, mert az első 30 lev. hiányzik, a meglevő 51 lev. 31—126 oldalszámozású (a 8—9 lev. között a 47—52 l., tehát 3 lev. hiányzik) + 5 és fél számozatlan levél. A 62-ös l. számot kétszer írja (a 15b és 16a lev.-en) s így a számozás hibás. Több kéz írása fedezhető fel az énekeskönyvben. Nevét a 46b lev.-en megnevezett *Gregorius Jánosi (de Fintos Warolgya)*-tól kapta, aki Anno 1768 fejezte be az írást, sőt a *„MUTATO TÁBLA”*-t is (47a—48b). A 49—51 lev.-en kátékérdések s feleletek vannak. A 47b lev.-en még egy XVIII. sz. név bejegyzés van, a *Sigmondus András*i-é; sokkal későbbiek a 19a (*Andrasi Lajos* 1889) és a 44b-n levő nevek (*Demeter Lajos* 1889.). Zsoltárokat, halotti és egyéb egyházi énekeket tartalmaz; közülök 6 latin, a többi magyar. A hátsó táblára ragasztott rongált lapon egy felelgető ének töredék is van (*„Virágok királya Perseus En vagyok’* kezdetű); alatta 1767-es évszám. Az éneklöredék azonban régebbinek tetszik.

58. **Katolikus egyházi énekek.** Kt. 1743. sz. 8—r (10×17 cm.) rongált félbőr-kötésben. 79 lev. Az 1a-n levő címlap szerint a mindenféle jegyzetet tartalmazó s így inkább notabilioranak tekinthető könyveske *Sebesvári Miklósé* volt. (1753). Énekes része latin, német s (legnagyobb részét) magyar kath. egyházi énekeket foglal magában. Írása szép, olvasható.

59. **Katolikus énekeskönyv.** Kt. 842. sz. 4—r (20×23½ cm.) rongált kemény papír táblájú félbőr-kötésben. 44 lev. Az elején csonka. A *„Patrem Omni potentem...”* kezdetű latin egyházi énekkel kezdődik az 1a—5a lev.-ig gregoriánus kottával. A 11a lev. *„O Deus ego Amo te!”* kezdetű éneke már más kottázású; ugyancsak ilyen a 12a lev. *„Kirie eleison”*-é s a 14b lev. *„Gloria, Gloria...”*

kezdetű éneké. A 15a lev.-lél a magyar nyelvű rész kezdődik; a 17a-n „*Lelkiin: idvessége*“, a 22a-n „*Oh szent Szüz...*“, 24a-n „*Istennek annyát Ádám fiai...*“, a 37b-n „*Ah! jaj nékem Szomorunak...*“ kezdetű énekeknek gregoriánus kottával a dallamát is adja az énekeskönyv. A 43a—44 lev.-en a szöveg ismét latin. A 44a lev.-en a „*Fundamenta Cotarum*“ s utána ez írva: „*Haec bene si sciveris, bonus cotista eris. 1781.*“ — A 29. lev. alja letépvé; a 30—31 között egy lev. kívágvá s több levél rongált, ill. szakadt. Az írás nem egy tintával s nem egyöntetű, de valószínűleg egy kéz írásával készült. A tábláján elől s hátul is több bejegyzés és név olvasható. Többek közt ez: „*Stephanus Benkes / Irta ezt egy nagy keserves Betegségibe / Amélbe ISTEN boldog/á Tete / Anno 1792 Die 23 / Aprilis. / In Hermannstadt.*“ (az utolsó szó német betűkkel). Az ő neve elmosódva még egyszer szerepel. A lev.-k némely helyen barna tintával, másutt piros ironnal keretvonalazottak. — Br. Radák Istvánné Gr. Rhédey Klára adomány. (A főkatalógus felhasználásával.)

60. **Kántor könyv.** (A címet a főkatalógus zárjelbe tett címe után használjuk.) Kt. 922. sz. 4—r (17½—22½ cm.) finom félbőr-kötésben 40 beírt, gépszámozású lev. + 3 első + 1 hátsó védőlap. Szép rendes írású s kottázású. Két részből áll. Az első (1—10 lev.) „*INVOCATIOK és ADIUTORIUMOK*“ fejezet-címmel 30 s egynehány (nagy kihagyással I—CLVI-ig tartó számozású) éneket tartalmaz; a második pedig az üresen hagyott 10b után a 11a-val kezdődőleg a 40a-ig az I—CL zsolnárt. Ehez járul még a 40b-n levő két ének (*SIMEON ÉNEKE és AZ ÚRI IMÁDSÁGRÓL VALÓ ÉNEK*). Mivel a 19. lev. papírjának vízjelében 1787-es évszám olvasható, ennél előbbre az énekeskönyv leíratai ideje nem tehető. Lehet azonban, hogy a XIX. sz. legelejéről való. — A kézírattár tulajdonába a Szentkirályi Gábor adomány. (A főkatalógus felhasználásával.)

61. **Kis kántori segédkönyv.** (Román kézirat.) Kt. 3203. sz. 8—r (11×17 cm.) rongált leválló táblájú, préselt mintázású bőrkötésben. Elöl is, hátul is esonka; az első levelei különösebben is, a többiek többé-kevésbé rongáltak. 79 cyril írásos levelet foglal magába. Zsolnárokat és miseénekeket tartalmaz kb. a XVIII. sz.-ból. Szerzője s leírója nincs megnevezve. (A beletett jegyzett felhasználásával.)

62. **Kottás kath. misekönyv.** Kt. 2248. sz. 4° (16×20 cm.) rongált félpergamenkötésben. Tulajdonképen három részből áll. Első része (5 sztan lev.) kézíratos latin miseénekeket tartalmaz; második része a következő nyomtatott munkát: *HONORI / SERAPHICO, / PROFESSIONALE / ET / ANTIPHONALE / ROMANO-FRANCISCANUM, / DE / TEMPORE & SANCTIS / CONCINNATUM, / PRO / ALMA PROVINCIA / S. MARIAE / HUNGARIAE, / ORDINIS S. PATRIS NOSTRI FRANCISCI / REFORMATORUM. / ANNO M. DCC. XVIII. / TYRNAVIAE, TYPIS ACADEMICIS PER FRIDERICUM GALL.* (A—O₂ lev.) (E nyomtatványt Petrik nem ismeri, azért közöljük teljes címét.) A 3. rész 6 lev.-ből s a hátsó tábla belső felére ragasztott, természetesen csak a) felén beírt egy levélből áll. Az 1 lev.-nek azonban csak egy jelentéktelen kis esonkja maradt fenn. Ez is kézíratos kath. egyházi énekeket őriz, mint az első rész, de kóta csak a 2 és 3 a lev.-en van. Az első tábla belső felén ez a bejegyzés van: *Pro simplici usu Fris. P. Rudolphi Holkovich p. t. Vicarij Posoniensis, Con(cina)tus Anno 1723.*

63. **Kottás kálvinista énekeskönyv.** Kt. 1744. sz. 8—r (10×17½ cm.) rongált sarku félbőr-kötésben. 48 gépszámozású lev. Az énekeskönyv esonka, mert az elején „az 1a lev. már (hibásan ugyan, de) 6-os o. számozást visel, az 5—6 lev.

között az eredeti 16—17 o. kitépve, ugyanígy a 41—42 lev. között a 94—95 o., a 46—48 gépszámozású lev. között a 47 gépszámozású kivül (mely lehet helytelen számozás is, nem lévén valószínű a kéziratoknak a kézírattárban való csonkulása) még legalább 3 lev. s a végén legkevesebb 15 lev. hiányzik. Mivel az eredeti kottázás a 46a lev.-en véget ér, magában az énekeskönyvben csonkulás alig állhatott be. Az énekeskönyv valamelyik *Jozsa* (*Josa*) családban öröklődött, mert *Franciscus Josa*-nak 1766-ban a hátsó keménytábla belső alsó felére tett bejegyzésével kezdődőleg az énekeskönyvben majdnem mind e névbejegyzés szerepel. U. o. a *Josa Elek* és *István* neve valószínűleg még XVIII. sz.-i bejegyzés. A 46b és 48a-n levő XIX. sz.-i bejegyzések (1818—1884-ig) is mind a Josák-tól származnak. A 48b *Jozsa* (!) *Elek* által ilatintával írt vallásos énektöredék, megkezdett kottázással. Még néhány név ugyan szerepel az énekeskönyv első és hátsó belső tábláján, meg a 46—48 között levő papir csonkon, de azok nem tekinthetők firkálásnál egyebeknek. — Az énekeskönyv a XVIII. sz. közepe táján íródhatott vagy legfeljebb a század harmadik negyedében. A ref. énekeskönyvekből nagyjában ma is ismert énekeket tartalmaz, az említett bejegyzéseken s az első tábla belső felén levő egészen késői rövid bűnbánó imán kivül, melyet *Jozsa Elek* írt bele valószínűleg 1880 körül. Az a körülmény, hogy a lapok alján az órszók ketté vannak vágva, világosan rámutat arra, hogy a kötés az énekek összeírása után készült.

64. **Kóttás passio-énekes és imádságos könyv.** Kt. 2302. sz. Folio (19½×30½ cm.) nagyon rongált félbőr-kötésben. 28 lev. Az 1a-n nagypénteki imádság van; az 1b üres. A 2a—27a-ig van az iniciálékkal díszített, rendes, olvasható, nyomtatott írást utánzó szöveg kótával. A 27a-n kezdődik a passioének utáni imádság s a 27b-n végződik. A 28. lev. üres. A kézirat a XVIII. sz. legelejéről való lehet. A címeket kivéve elejétől végig magyar. Leírója nem nevezi meg magát; az 1a-n levő firkálások közül kivethető *Johannes Tartsafalvi* alig lehetett.

65. **Nagyajtai Gergely-család kath. énekeskönyve.** Kt. 2288. sz. Folio (19×31½ cm.) nagyon rongált, levált sarkú papirkötésben. 38 lev. Az 1—25 lev.-en van a *PASSIO DOMINI NOSTRI / JESU CHRISTI* magyar szövege s kóttája. A 26a—38a-n meg kath. egyházi énekek ugyanesak magyar szöveggel és kóttával. A 38b üres. A 25b-n levő bejegyzés szerint a leíró *Anno 1708 írta le ezt Sz: Passiot tanuságnak Okaert... Nagy Ajtai Gergely András Ötse uránál.* Feltűnő, hogy ugyanez a Gergely András ez évben *in Schola Unit(ari)a Claud (iopolitana)* írja ezt a kath. énekeskönyvet (l. 36. a lev.). A kézirat utolsó három levele rongált.

66. **Ó-szláv énekeskönyv.** Kt. 1801. sz. 155 sztlan lev. 8—r (10×15 cm.) rongált, préselt bőr borítású fatáblás kötésben. Sok helyt díszes (?) iniciálé, illetőleg kezdősor, néhány helyt primitív kép van Jézus megkereszteltetéséről stb. A cyril betűkkel írt énekeskönyv a kézírattár által beletett magyar jegyzet szerint kántorok használatára való volt. A kézirat vége csonka. Leírátása idejé kb. a XVIII. sz.-ra tehetjük. (Ez a megállapítás csak a papir minőségén alapszik.)

67. **Szombatos énekek és imádságok könyve.** Kt. 2684. sz. 16—r (9×10½ cm.) nagyon rongált (s az 1 tábla felső felén leszakadt), disznóbőr-kötésben, mely házi fűzés lehet. 110 lev. Az eleje csonka, sőt az 1 lev. is csak részben van meg s ennek is az a) fele elmosódott. Az utolsó három lev. a közepetáján kiégve. A XVIII. sz. elejéről származó kézirat leírójára s a leírítás idejének pontosabb meghatározására semmi jel nincs a kéziratban. A kiállítás kezdetlegességéből egyszerű tulajdonosra, a betűk jellegéből s a helyesírásból a febbebb jelzett idő-

pontra következtethetünk. A levelek alja a gyakori forgatás nyomait viseli.

68. **Szombatos ima- és énekeskönyv.** Kt. A 14. sz. 16—r (9×11 cm.) újabbban helyrehozott állapotban, szép meggypiros félbőr-kötésben. 79 lev. Legalább két kéz írása különböztethető meg. Az első rész (1—22a lev.) egy kéz írásában kizárólag imákat tartalmaz; a második rész (22b—79a lev.) 78a lev.-re írt jegyzetből megállapíthatólag *Kovats Samuel* kezeírása 1786 (?)-ból. Szombatos imák mellett tartalmaz nehány szomb. éneket is. A 79b-n levő sorok részben olvashatatlank s más kéztől származnak. Az énekeskönyv elé és hátul újabban 1—1 fehér s 1—1 védőlapot kötöttek.

— XIX. század. —

69. **Halotti Temetés kori Énekek.** (Református) Kt. 30526 sz. 8—r (11×19 cm.) kötés és borítólappal nélkül. 56 általunk számozott lev. Elöl valószínűleg vagy csonkult vagy a 12b-n kivethető 26os oldalszámozás téves. A címlap elmosódott írásából csak a fenti cím olvasható ki. 75 számozott s 7 sztlan éneke van; a legtöbb halotti, de a sztlanok között más vallásos tárgyú is van. A 25b, 27b, 31b, 32b, 33b, 34b, 38b, 39a, 41a, 42a—b, 44a, 46a—b, 47a, 48a lev.-re írt énekei kottások. Az 55—26 lev. levő *„Laistrom”* az „sz” (?) betűtől csonka. A gyakori használat nyomait viselő énekeskönyv a múlt század legelejéről való lehet. Leírója s tulajdonosa zeneértő, valószínűleg ref. kántor volt.

70. **Hodor Károly latin-magyar énekeskönyve** (1815). Kt. A. 19. sz. 8—r (10½×16 cm.) rongált félbőr-kötésben. 33 lev. Az 1—18a lev.-n latin egyházi énekek vannak. A 18a lev. alján a következő cím: / *Áitatos külömbfete / Magyar Énekek.* / A 24 számozott ének között van sok előttem is ismerős (*Boldogasszony anyánk..., Keresztények sirjatok stb.*) A 31. lev.-en az *„Index Capitum”* van. A 32a üres, a 32b-n verstöredéket találunk. A latin és magyar rész is valószínűleg a H. K. kézírása, csak hogy míg az első rész nyomtatott betűket utánzó, nyugodtabb írás, a második sietőbb folyóírás. A H. K. neve az 1b-n szerepel. Az énekeskönyv első táblájára ragasztott címkén ez áll: / 10 (alatta) *E. / Énekeskönyv / Deák és Magyar.* /

71. **Keresztési József: / Templomban Énekelhető / ÚJJ ÉNEKEK / melyek / Három szakaszokra osztattak. / Az Elsőbenn / Vagynak: Vasárnap, Hét-köz-nap, / Penitencialis és ÚR-Vacsorájakor / A' MÁSODIKbann / Innepekenn, / Az HARMADIKbann / Bizonyos Alkalmatosságokbann / mondhatók / — / Szalacsi Prédikátor készítette / 1806. Maius Hónapbann.** Kt. 2454. sz. 8—r (14×22 cm.) kötés és védőlap nélkül, házi fűzésben. 58 lev. (80 eredetileg számozott oldal; a többi, a címlapot is beleértve, számozatlan.) Írója a szakirodalomban s különösen a ref. ének irodalomban ismeretes. Énekei közül az erd. ref. egyház énekeskönyvében ma is sok van. Életrajzi adatait Szinyei is (VI. 78—81.) közli a bibliográfiával együtt. — Az (író által sztlan s általunk számozott) 1a lev.-en van a címlap; utána a 2—3 lev.-en *„Az Olvasóhoz”* intézett sorai, melyekben megmagyarázza az énekek keletkezését. Az 1—41 l. levő énekeket három szakaszban a cím már meghatározta. A 42. lev. az *„Énekek’ Mutató Táblája.”* Erre következik a 43—57 lev.-en a *„TOLDALÉK / IVdik SZAKASZ / melyben vagynak: / Kátékizmusi Tanításokra, Do- / minikák szerint való / ÚJJ / ÉNEKEK / melyek készítették 1806dik Esztendőbe / a’ Szalacsi Szüretenn / Keresztési József Préd. által. / Symbolum: / Nec me Labor iste gravabit. / Virg. Aen. 2. / (Az 1b lev.-en is ez a *„Symbolum”* szerepel.) A 43b-n az énekek keletkezésére vonatkozó *„Jegyzés”* van. A két részből álló énekeskönyv 49 éneket foglal magában. A munkához u. a. kézírattári*

szám alatt egy 8 lev.-ből (8—r 12×10 cm.) álló kézirat is hozzátartozik, más, de közel egykorú írással; ez a magyarországi énekeskönyvbe bekerült „*Új énekeknek a Szerzői, vagy Nemelky Régiének Meg Igazítói*”-ról nyújt pontos felvilágosítást. A ref. énekeskönyvek történetének igen becses anyaga úgy az énekeskönyv, mint e jegyzet.

72. Református halotti énekeskönyv. Kt. 3122. sz. 8—r (12×18 cm.) 93 lev. + 1—1 védőlap félbörkötésben. A levelek számozatlanok; a mi általunk számozott 1—48 lev.-en 68 számozott s 2 sztan halotti ének van. A 49, 50b—51b ironnal írt néhány ének után folytatólagosan 69 sz. halotti ének (52a—b) s a további (32b—57b) leveleken tintával írt hasonló tartalmú énekek vannak. Az 58a-n levő megint ceruzairás, míg az üres 58b lev. után az 59a lev. ismét 60. sz. ének s a közbeeső üres 62b levél kivételével a 63b-ig 73. sz.-ig folytatódó ének számozás. A 64—92 lev.-k üresek. A 93 lev. tinta, illetőleg ceruza bejegyzés van s a hátsó védőlapon „*harmaðnapos hideglelés elleni*” orvosság. A múlt század 20—30-as éveiben összeírt kézirat nagyrészt egy kéz írása; tulajdonosa valami ref. kántor lehetett.

73. Sándor Ninna német s francia (nyelvű) kath ima- és énekeskönyve. 1848. Kt. 3199. sz. 8—r (11×17 cm.) szép, arannyal préselt mintájú egész-börkötésben. Gyöngybetűkkel, leheletfinom rokokó díszekkel ékített, magánhasználatra írt, mise s más egyházi énekeket tartalmazó énekeskönyv 7, 8 és 10 levele esonka. Az 1—50a német, az 51a—55b francia nyelvű. Leírása valamivel előbb történhetett, mint feunt jeleztük; leírója sem S. N. Ő róla csak az 55b-n s a hátsó tábla belső felén levő bejegyzések alapján neveztük el az énekeskönyvet.

74. Szombatos énekeskönyv. Kt. 897. sz. 4—r (15½×21½ cm.) primitív, bőrsarkú zsákvászon borítólapon. Az elől esonka s korához képest nagyon rongált kézirat 70 lev.-et foglal magában. Írása és külseje egyaránt egyszerű sorban élő leíróról, illetőleg tulajdonosról tanuskodik. A 23—26, 27—30 és 56—58 lev. papiranyaga és talán kézírása is más-más; ez tehát idegen, a kézirat testébe később bekerült rész. A kézirat összeírója a 70b-n e bejegyzést tette: *Aldot vagy Szent Ur mü Istenün(k) Szekyes nagy világ*; — *Nak örökös Ura kiralya 1845-dik Esztendőben.*

75. Szombatos imádságok és énekek könyve. Kt. 3200. sz. 8—r (9½×15½ cm.) molyette, szakadozott egész-börkötésben. 282 lev. Elöl a kézirat esonka. Egyéb megállapítható hiányok: a 140—141., 205—206., 259—260. lev.-k között néhány lev. kivágva. Az 5b lev.-en a tulajdonosra vonatkozó következő bejegyzés van: *„Possidet hunc Librum pere (?) / Mojsem Ats de B. Ujjfalu / In Nomine Domini Deus Iz / rael / In Anno 1835 Die 25a Juny /*. A 146b-n álló *ML (?)* monogram alatt 1860-as évszám. A világosan több kéz által különböző időben (de a XIX. sz. folyamán) írt kézirat valószínűleg különálló részekből kötődött össze az összeíratás után, mert másként nem volna megmagyarázható a külsőleg észre sem vehető esonkulás a kézirat anyagában, holott az egyes énekek esonkulása megállapítható. A kézirat első része itt-ott héber írással tarkított szombatos imákat, a második része már énekeket s egészében héber szövegű imákat tartalmaz.

76. Unitárius egyházi énekek. Kt. 470. sz. 4—r (12½×21 cm.) új félvászonkötésben. 7 lev. + 1—1 védőlap (újabb). A XIX. sz. elejéről való kézirat öt db., a gyermekes vonásokból következtetve iskolai célra másolt egyházi éneket tartalmaz. Gyallay-Pap Domokos tanár letéte. Kiemelve a Benczédi Pap-család levelesládájából, mint az 1809. sz. alatti is. (A főkatalógus felhasználásával.)

77. Vallás-térv ének. A kéziratár 3091. sz. alatti 9 db. kézirat füzetkéje közül az általunk h/ jelzéssel ellátott (8—r 11×19 cm.) foglalja magában ezt a

ref. éneket a 13b—14a lev.-en. Leíratási ideje a múlt század első évtizedére esik a betűjelleg s a vele egy szám alatt levő füzetekék világosan megállapítható keletkezési idejének tekintetbevételével.

78. Zeyk János által — írt énekek. Kt. 3038. sz. 8—r (10½×18½) kötés és borító vagy védőlap nélkül. 20 lev. (eredetileg 40 oldal számozással). Az 1a lev.-en álló teljes cím, mely az énekek keletkezési körülményére is rávilágít, ez: *Az erdélyi Helvetiai — vallás / tételt követő Anya szentegyház' / új Énekeskönyv' számára — a' / köz — szent — zsinat határozata' / nyomán, Püspök, Főiszteleten / dö Antal János, Úr' nyoma / tott levélbeli becses felszólítá / sa' következtében — Zeykfalvi / idősb — 18 ének már meglevő zsoltárdallamok stb. nótájára'.* (Ugyanez ugyanolyan formátumban és tartalommal a kézírattár 3037. sz.-a alatt. Mindössze a címekben van némi eltérés.)

Vegyes tartalmuak *

79. CANCIO. Kt. 3114. sz. 8—r (10½×17 cm.) kötés, védő és borítólap nélkül. „*Scriptis Michael Szedresi in Anno 1817 dik januari 22 dik napján tratolt meg.*” A 8 levélnyi füzetke 1b—2a lev.-én a fenti nevet viselő ének a kézirat többi része lakodalmi, pünkösti stb. verseket s más jegyzeteket tartalmaz.

80. H. Sz. Bétczy Cseke Sándor: *Énekes könyv'-e Anno 1826 die 15 Aprilis V. Olasziba.* Kt. 436. sz. 8—r (12×19½ cm.) 32 lev. Az 1a lev.-en a fenti cím. Az olvashatatlanságig kuszált írású füzetet csak itt-ott tarkítja rendesebb kéztől származó írás. Valami kántor vagy egyáltalában egyházi ember lehetett az énekeskönyv tulajdonosa s talán részben a dalok írója, aki Nagyváradon is élnetett vagy legalább is tartózkodott, amint a 19b l. alján levő jegyzetből láthatjuk. A 2a—7a l.-en egy hosszú halottbucsuztató van *Szilágyi F. halotti végtiszteségtételére.* Azután vegyes dalok, egyháziak és világiak. A kor divatos nótáin kívül itt-ott egy-egy népdal is található (pl. 14b, 21b, stb.); a 18a—19b l.-en meg a 12 zsidó nemzetségről szóló jegyzetek olvashatók.

81. *Egyes Versek Gyűjteménye.* Kt. 2991. sz. 6 dobozban borítólapok között, különböző alakú és nagyságú különálló vagy egybefűzött levelekre írva néhány száz versszöveg van, melyek között sok XVIII.—XIX. sz.-i mű- és népdal található.

82. Kis Ödön Dalfűzer-e 1877 nov. 26. Kt. 2367. sz. Kis folio. (17×25 cm.) 62 számozatlan, beírt + 29 üres + 2 beírt lev. Vezérkönyv négy szólamú karra, melyet a tulajdonos a fenti keletkor kezdett s 1883. IX. 4-én végzett be „*ország-bíró Grof Majlát György requiemjé*”-vel (utolsó lev.) Vallásos dalokat s egyéb műdalokat (*Hymnusz, Szózat* stb.) tartalmaz, hol fekete, hol lila színű tinta-írással.

83. *Kottás daloskönyv* (Német). Kt. 2484. sz. 4—r (17×19½ cm.) A jelenleg újabbkori, részben aranyozottan préselt mintás vászonkötésben levő kézirat egy kottás s részben német szövegű részt (1—16 lev.) és egy nyomtatott latin szövegű részt tartalmaz, mely azonban töredék. — A hátsó védőlap a) felé a következő jegyzet áll: „E húsz lapnyi kötet lapjait a gyulafehérvári káptalan [Gyulafehérvárt] 1671 februárius 17-ikén kelt könyv-alakú pergamen-oklevele egykorú bőrkötésű táblájából áztatta ki a levéltár; míg a kottás lapok egymásutáni zenei sorrendjét Seprődi János kolozsvári ev. ref. kollégiumi tanár állapította meg. Maga az oklevél 1905 januárius 2-ikán Rétyi Bálint oláhivánfalvi föld-

* Tekintettel az e csoportban levő kéziratok csekély számára, a szádonkénti felosztást elhagytuk.

birtokos úr ajándékként jutott a levéltárba, ahol az „Oklevelek törzsgyűjteményé”-be osztva használható.“

84. **Műdalok és versek gyűjteménye.** Kt. 3029. sz. 8—r (13½×20½ cm.) iskolás félvászonkötésben. 147 lev. (az eredeti oldalszámozás téves; az egyes levelek kijárnak a fűzésből s így csonkulás is állhatott be). A gyűjteményt csak azért vettük fel ismertetésünkbe, mert a mult században élt nevesebb költőink (Petőfi, Vörösmarty stb.) néhány dalának szövegét is magában foglalja. Az 1880-as években a gyűjtemény *H. Szent Mártoni Lokody Antal* birtokában lehetett.

85. **Pálffy daloskönyv.** Kt. 1813. sz. 16—r (11×10 cm.) nagyon rongált durva bőrkötésben. 59 lev. + 1 címlap. A vízfoltos, elfakult címlapon olvasható sorok felül [...] *Michael Michael Martonosi habet* [...] (alatta leszakadás s fakulás miatt olvashatatlan sor); aztán talán az évszám: 1(7)36(?) s alább / [...] 36 *Huc nomen appono quia / Librum perdere nolo qui vokor (!) Nomi/ne Michael, Cognomine Martonosi.* A M(A?)RT szótag még a bőrtábla belső felén is be van róva tintával. Szinnyei csak egy Martonosi Mihályról tud (VIII. 767.), aki, munkásságából ítélve, az 1700-as évek első évtizedében virágozhatott; ez nem lehet a daloskönyv leírója, mert az írás ugyan gyakorlott, de nem öreges írás. Már pedig a Szinnyei által ismert M. ekkor már legalább 50 éves lehetett. Talán a fia vagy valamely más M. M. a leíró. A 2. lev.-en 1736-os évszám az 1b-n is szerepel. A 2a-n latin vers, alatta valamely más kéznek közel egykorú bejegyzése *Pálffy Abel'*-ről. A 6., 12., 23. lev. felső jobb s a 7. lev. alsó jobb sarkából jó darab ollóval kivágva; a 36. lev. elmosodott írású. Legnagyobb részében vallásos énekeket (hymnus paschalis, zsoltár stb.) tartalmaz a 7b—9a-n levő világi tárgyú s az 1660 körüli eseményekről szóló ének kivételével, mely után *Anno 1736'* írta a leíró a *Finis'*-t. Abból, hogy az énekeskönyv Krisztus-vonatkozásokkal van tele, kálvinista énekeskönyvre következtethetünk.

86. **Tóth István Kötés Könyve.** Kt. 1668. sz. 4—r (23½×18 cm.) Töredék, melynek az 1—108 oldala hiányzik. A 109—215 számozott oldalon műdalok, orgonadarabok, operarészletek, indulók, áriák (legnagyobb részét szöveg nélkül) és gyakorlatok T. I. által leírva, aki 1828-ban kiskunfilepszállási legelső orgonista és kántor volt (215. o.) A 216—227. o. Báthori Gábor ugyanodavaló prédikátornak és superintendentiális assessornak egy értekezése: „*Az éneklés hasznáról*“, abból az alkalomból, hogy „az orgona mellett való istentisztelet elkezdődött“ (1828. X. 19.). Közben a 221—22. lev. közé betoldott lapon Csokonai Epi-taphiuma s egyéb jegyzetek a kótáskönyv elveszett részéhez. Utána (222—227. o.) folytatódik az értekezés. Ezzel az énekes, helyesebben orgonáskönyv első, csonka része véget is ér és következik ugyancsak T. I. kézírásában a 228—293 l.-on levő / *SOLTÁROK / és / MÁS ÉNEKEK / ORGONÁRA. / alkalmaztatva / A' Hármonicus szerint; Gáti után /* (Talán a Szinnyei által is ismert Gáty István mérnök, a M. Tud. Ak. I. tagja, aki zeneértő ember volt (v. ö. III. 1043—1047 o.) — *a' Sorokat össze kötő rövid, és egygyűjű / tzi-frákkal. / K.(is) K.(un) F.(i-lepszállási) O.(rgonista és) K.(ántor) T.(óth) I.(stván) által. / 1828. / A 229. o.-on a köv. ének szöveg:*

*Éneklésben, Musikában, A' mikor módom vagyok
Én gyönyörködöm valóban Bár akárki mit mondjon.*

Maróthi Hárm:

Alatta kotta. A 230—281. o. az I—CL. zsoltár kottája (de igen sok hiányzik) s a 281 o.-on: „1831. 8 Nov.“; ekkor fejezhetta be ezt a részt. A 282—293 o.-on *Innepe*

és más énekek' (egyháziak). A 293. o.-on tojásdadalakú keretben korona és ez a bejegyzés: 'Vége 1832: 11 Jan: —'. Kottázása nagyon rendes és szép; felületlenül a foglalkozását szerető embernek kellett lennie a leírónak. Irodalmi műlködést azonban nem fejtett ki; Szinnyeinel legalább is nincs említve.

87. **Vadadi Hegedüs András jegyzetkönyve.** Kt. 1776. sz. 8—r (10×17 cm.) házimunkára valló egézbörkötésben. 134 lev. Utána kötve az 1787-ben megjelent s egy minorita áldozópap által kiadott 'ERDÉLYI / MÉHECSKE' c. jelenleg esonka méhézeti könyv. A kézirat maga theológiai és másfajta jegyzeteken kívül több XVI. s XVII. sz.-i históriás éneket tartalmaz néha ismerős nótára utalással (pl. 57—60, 61—76 lev.); van néhány egyházi éneke is (93—94 lev.) E nota-biliora tulajdonosa az a V. H. A. lehetett, aki a kézirat több helyén, 1740—54-ig, latinul és magyarul bejegyezte nevét. A legtöbb bejegyzésből a *Hegedüs* név hiányzik.

88. **Vegyes kolligátum.** Kt. 3204. sz. 8—r (10×16½ cm.) lazán s durván fűzött egézbörkötésben. Ez a 177 lev.-t magában foglaló s a XVIII. sz. első felében összeírt gyűjtemény néhány 'ad notam' jelzésű éneket is tartalmaz a benne levő hosszabb, rövidebb, nagyrészt bibliai vonatkozású históriás ének mellett. Az általunk számozott levelek közül a 34a—36a lev. *Cantio Elegans* c. éneket, a 42b—43a *SERVETÜS Eneké*-t, a 64a—69b egy 'ad notam' (*Haborusága Dávid kiralynak*) jelzésű s 96 vszakra terjedő *Keserves Szalmas Zokmog histori(át)*'-t, (a Berekszászi Pálét v. ö. Szabó R. M. K. I. köt.) a 69b—84a egy három részből és *ALKALMAZTATÁS* (65 + 66 + 70 + 8 vszk)-ból álló bibliai históriát *A TÉKOZLO FIUROL*, *A Troja Historiájának notájára*. Végül a 158b lev. egy rendetlen kottázású szép istenes ének van (*Kerlek és intelek mostan tegedet...*). A kolligátum valószínűleg valami unitárius diáké lehetett, aki amint láthatjuk, a zenéhez is értett. A kézirat több kéz nyomát árulja el.

89. **'Vergyűjtemény'**. Kt. 3013. sz. 8—r (11×18½ cm.) rongált félbörkötésben. 130 szflan lev. (oldalszámozással). E 40-es években összeírt gyűjtemény ismertetésünkbe csak a benne meglevő s e korban énekeltek néhány műdal szövegéért került be. A dalok írói a mult század elejének ismert írói közül kerültek ki, ide értve klasszikusainkat is. Érdekes, hogy Petőfi hiányzik, ami arra mutat, hogy a 40-es évek elején már kész volt a gyűjtemény.

90. **Viski István: 'Poetai Gyűjteménye'**. Kt. A. 20. sz. 4 darab (köt.) Kis 8° (9×14½ cm.). Az 1—3 darab kevésbé rongált félbör, a 4. kemény papirkötésben. Az 1. és 3. darab 1a lev. a következő, a tartalmat is meghatározó cím áll: *A' / Leg jobb és szebb / Magyar Poetai Iróknak / Munkáikból / ki-válogatott / Verszetek és Dalok. / öszve szedte / Életének hajnalában, / ifjui kedves Esztendeiben / Viski István. / Marosvásárhelyen 1827.-ben. / symb. Est miser nemo nisi comparatus. Sen. /* A gyűjteményt azért vottuk bele ismertetésünkbe, mert igen sok mult század eleji műdal szövegét tartalmazza. Bővebb ismertetésére azonban nem térünk ki. A 'darab'-ok különböző terjedelműek; az I. db. 231, a II. db. 237, a III. db. 234 s a IV. db. 180 lev.-t foglal magában. *)

*) A kefelevonatok javítása közben értesültem arról, hogy az ismertetésembe felvett szombatos énekeskönyvek legtöbbjét *Thury Zsigmond* már ismertette. Mivel azonban ő kutatómunkáját a kéziratok új számozása előtt végezte el, kézíratszámozást nem használt. Így korrektura közben az általa s általam ismertett kéziratok megfelelését nem tudtam megállapítani az eredeti kéziratok s az ő kéziratleírásainak összevetése nélkül, ami hosszadalmas munka lett volna. Így a művére való hivatkozást egyedül a *Bogáthi-féle zsoltárfordítás* esetében találhatni.